

Czeglédi Katalin : A kettős kereszt mint jelkép a nyelvünkben

Kettő az egyben. Nyelvünk logikai alapja a földrajzi nevek kapcsán

1. Bevezetés

Mint nyelvész, a kutatásaim során számomra hamar kiderült, hogy az, amit az egyetemen tanítottak, a legtöbb esetben nem fedti a valóságot. Ez azt is jelentette, hogy mindent előlről kellett kezdeni. A szakirodalom újra olvasását, újra értékelését, az írott források (magyar, latin, görög, török, szláv nyelvű) felülvizsgálatát, újra elemzését, a magyar nyelv kapcsolatait más nyelvekkel újra kellett vizsgálni. Mindez pedig azt vonta maga után, hogy a nyelvünk és népünk történetét - különös tekintettel az őstörténetünkre - egészen másképp kell megítélni, mint ahogyan azt tanították nekünk és tanítják ma az általános-, közép- és felsőfokú oktatásban.

A nyelvünk mindent tartalmaz. A múltunkat, a jelenünket és a jövőnket a születésünktől kezdve. A nyelvből kiolvasható az értelmünk megvilágosodása, a tudatunk kifejlődése. Az ember, a tudat és a nyelv hármassága lehetővé tette a gondolatcserét, idegen szóval a kommunikációt, amely különböző formában nyilvánul meg (beszéd, zene, rajz, írás, tánc stb.).

A Volga-Urál vidéke földrajzi neveinek a feldolgozásával kezdtem a tudományos munkámat, azokat összehasonlítottam a Kárpát-medence földrajzi neveivel, személynévvel, közsókkal és nyelvtani alakulatokkal. Idővel egész Eurázsia területéről bevontam sok idetartozó víznevet a kutatásba.

Mára már mintegy 30 könyvet írtam, kb. 150 tanulmányt, amelyekben igazolom, hogy a nyelvünk születését, kialakulását és nyelvi kapcsolatait tévesen tanítják. Megírtam a Hangtant, az Ősmondattant, a Gyökrendszert, a Szófajok rendszerét, Toldalékok rendszerét és a Jelentéstant. Mindegyiknek az alapja a kettőskereszt szellemisége, amely a gondolkodásunk, nyelvünk, hitünk, életmódunk, tudásunk jelképe, szimbóluma.

A kettősség már a hangtanban megmutatkozott, hiszen a beszédünk alapját olyan hangutánzó szavak képezik, amelyek elsőként a víz hangját utánozták és utánozzák ma is. A nagy vizet a *t* és idővel ennek a fejleményei pl. a *d* mássalhangzót tartalmazó hangkapcsolatokkal utánozták a nyelvünk születése idején, a kis vizet pedig a *k*-val majd fejleményeivel. Ez a két hang az alapja a beszédünknek. Idővel kialakult a hangrend, magas és mély, még később a toldalékolások idején a vegyes hangrend.

Szerkezetileg a szavaink alapja az ikerszó. Elsőként ugyanis ezek jöttek létre úgy, hogy a víz hangját utánozva megismételték az első hangkapcsolatot. Megszülettek az első szavak. A második elem - amely ugyanaz volt, mint az első - a gyakori használat során állandóvá vált, toldalékká, képzővé is fejlődött.

Eleink igen jó megfigyelők voltak, hiszen egyikük volt a természettel. Látták, hogy a víz, a folyó születése a forrásból (lyuk, gödör, mocsár, tó) maga az élet születése, majd tovább folyása, az élet előre haladása s egy idő után egy tóba, tengerbe folyása véget vetett a folyó életének. Őseink azt is tudták, hogy ez csak látszat, mert a tó forrásként, az új élet forrásaként működik, megtelvény kifolyik belőle a víz, új élet, új folyó keletkezik, amelyben tovább él a régi, az előző. A születésben tehát benne van a halál és minden halálban benne van a születés.

Őseink idővel azt is látták, hogy a víz mellett más élőlények, a növény, az állat és az ember is így születik, él és hal s a már meglévő megnevezéseket ők is megkapták. A kettősség a jelentéstartalomban és a megnevezések formájában is megmutatkozik. Ez azt is jelenti, hogy a szókészletünk két, egy *t*- és egy *k*- kezdetű hangutánzó szóra épül. Ma ezek illetőleg a *t*- és *k*- fejleményeivel kezdődőek alkotják az ősi szavainkat. Ezeknek kapcsolatai megvannak a szkíta-hun utódnnyelvekben, másképpen a turáni nyelvekben és azokban is, amelyek ezektől átvették a szavakat, nyelvtani elemeket. A rendszer a magyarban a legteljesebb.

Jelen dolgozatban egyetlen tanulmányon keresztül mutatom be azt, hogy a kettősség ott van a mindennapi életünkben, a nyelvünkben, a tudásunkban.

2. Kettő az egyben. Nyelvünk logikai alapja a földrajzi nevek kapcsán.

Igazi nagy költőinknek nem kellett külön megtanulni, megtapasztalni, benne volt a génjeikben az a tudás, amely sok ezer évvel ezelőtt alakult ki az őseinkben. József Attila is közéjük tartozik:

„...ki emlékszem, hogy több vagyok a soknál,
mert az összejtig vagyok minden ő –
az Ős vagyok, mely sokasodni foszlik:
apám- s anyámmá válok boldogon, s apám, anyám maga is ketté oszlik
s én lelkes Eggyé így szaporodom!”

(József Attila: A Dunánál in: József Attila minden verse és versfordítása Szépirodalmi Könyvkiadó Budapest 1983)

József Attila gondolatai versbe sűrítve jelenítik meg azt az ősi logikát, amelyet a számneveink őriznek. Amikor az egy, kettő és a három számnevet vizsgáljuk, a magyar nyelv titkait kutatjuk, s rajtuk keresztül más nyelvek problémáit is feszegetjük, azokra is keressük a megoldást.

E munka aktualitását és szükségességét igazolják egyfelől a bizonytalan és ismeretlen etimológiájú szavak, másfelől a Volga-Urál vidéke földrajzi neveinek összehasonlító hangtani, alaktani és jelentéstani vizsgálatainak során megszületett eredményeink. Mindez nemcsak a magyar nyelvi ismereteink hiányosságaira világít rá és segít a problémákra megoldást találni, hanem másképp látatja velünk az uráli, altáji és az indoeurópai nyelvi kapcsolatokat s az eddigiek szerint a nyelvcsaládokba be nem sorolt nyelvek helyét is világosabban jelöli meg. Megkérdőjelezi a nyelvek családokba sorolásának módszereit is. Elfogadhatatlan és tarthatatlan elmélet az, amely szerint a magyar nyelvet rokoni szálak fűzik az uráliba sorolt nyelvekhez, következésképp a nem idetartozó nyelvekben lévő kapcsolatok csak és kizárólag nyelvi kölcsönzéssel magyarázhatók. Ez az alaptétel az egyik kerékkötője a szó etimológiáknak.

Megoldatlan azoknak a szavaknak és a velük járó hangtani, alaktani és jelentéstani problémáknak a sorsa, amelyeket ugor, finnugor vagy akár uráli nyelvi egységből származónak tartanak. Mi volt előtte? Volt-e egyáltalán uráli nyelvi egység? Nem lehetne a kapcsolatokat, az összetartozást másként magyarázni? Ha az uráli nyelvi egység csupán feltételezés, miért ne lehetne tudományos igénnyel más utakon is próbálkozni? Annál is inkább, mert az urálinak tartott hangtani, alaktani és jelentéstani állapot olyan magas nyelvi fejlettségi színtről tanúskodik az elmélet szerint is, amelynek előtte csak hosszú fejlődési útvonalon juthatott el odáig az emberi nyelv, nyelvünk s amelynek a születési körülményeiről még kevesebb sejtéseink vannak.

Sokan vallják már, hogy a tudomány csak akkor halad helyes úton, ha lehetőség van a régi megállapítások folytonos felülvizsgálatára, megrostálására, egyesek megerősítésére, mások megújítására s ha kell, a korábban biztosnak vélt, de ma már egyértelműen helytelen megállapítások kiszűrésére. Ennek a szemléletnek az elfogadása és betartása oda vezethet, hogy a tudomány valamennyi művelője számára magától értetődő lesz az, hogy a tudományos munka legfőbb feladatához tartozik a minél több ismeret megszerzése s azok szintézisét követő folytonos megújulás. Ez pedig csak úgy lehetséges, ha mások eredményeit is megismerjük, beszélgetünk s ha kiderül, hogy a különböző tudományágak művelői ugyanazon vagy hasonló eredményekre jutottak, akkor azok egymást erősítik és tovább kutatatandó úton járnak. Mindemellet folyton szem előtt kell tartanunk, hogy az új adatok mindig kettős természetűek. Vagy a régi megerősítést szolgálják, vagy az eddigiek módosítására kényszerítenek bennünket. Következésképp a tudományban nem lehetnek lezárt ügyek.

Jelen dolgozatban éppen ilyen egyértelműnek látszó témával foglalkozunk. Első hallásra természetesnek tűnik, hogy a számokat, számneveket - egyrészt a jelentéstartalmuk miatt, másrészt azért is, mert a velük való munkálkodás az egzakt tudományok körébe tartozik, - az evidenciák körében tartjuk számon.⁴ **A magyar nyelv logikája szerint azonban az egy nemcsak egy lehet, hanem bizonyos körülmények között fél, más helyzetekben kettő, de akár három is.** A kérdések sora vetődik fel: Mi ennek a magyarázata? A magyar nyelven kívül van-e és ha igen, mely nyelvekben ismert ez a jelenség? Az

effajta logikai gondolkodás ősi s a nyelvünk kialakulásának idejéhez tapad, vagy későbbi és más nyelv(ek)ből átvett ismeretekre utal? A válaszok megtalálása elengedhetetlenül fontos a nyelvünk, a magyar nyelv helyének, kialakulásának, fejlődésének, más nyelvekkel való kapcsolatainak a helyes megítélésében.

A számnevek problematikája akkor jelentkezett számomra, amikor azokat felfedezni véltem a földrajzi nevekben, azonban kiderült, hogy ami számnévnek tűnik, nem mindig az, hanem vizet, folyót jelentő szó. A jelentéstani vizsgálatok során kirajzolódott a víznevek, a tavak, mocsarak, folyók, különösen a vízforrás eredeti komplex jelentéstartalma, amelynek az egyik részjelentése, az egyik eleme az egy, a kettő illetve a három számnévi jelentés. Elsőként az erre utaló földrajzi nevekből mutatunk be néhányat. Ma már a legtöbb esetben el tudjuk különíteni azokat, amelyekben a számneveket kell látnunk és azokat, amelyeknek nem számnév, hanem a vele alakilag egybeeső valamely nyelvi víz szó szolgált alapul.

A továbbiakban tehát olyan földrajzi neveket mutatunk be a Volga-Ural vidékéről és a Kárpát medencéből, amelyek a számnevekkel kapcsolatosak és olyanokat, amelyeknek alapul valamilyen nyelvből való vizet, forrást, folyót stb. jelentő szó szolgált, majd magukat a számneveket és a témához tartozó szó párokat vizsgáljuk.

2.1. Érdekes megvizsgálni a Kášy. *kāš ukuz* 'két folyó' szókapcsolatot: *kāš* + *ukuz* '1. iker, két, kettő' 2. 'folyó'.

A szókapcsolat első tagja a *kāš* összetartozik a csuv. *xušā* 'köz, elválás', K-türk *kooš*, *kouš*, *kowuš*, oszm. *kouš* (JEGOROV 1964) továbbá a magy. *köz* szóval. Eredetileg olyan folyóközt éltek ezzel a szóval, amely egy folyó elágazásával jött létre. Ezzel a szóval nevezték meg elsőként az elágazást, elválást, majd az így létrejött két folyó, azaz a folyóág által közrevelt földterületet is. A szó képzett, vö.: Kášy. *kā-*: abszolút szótó + *-š*: képző 'valamihez tartozó, valamivel ellátott, valami mellett lévő', csuv. *xu-* + *-šā*, K-türk *koo-* + *-š*, *kou-* + *-š*, *kowu-* + *-š*, oszm. *kou-* + *-š*, magy. *kő-* + *-z*.

A szótövek rokona a magy. *kákó*, *kankó*. A képzők pedig egymás alakváltozatai (*-š*, *-šā*, *-z*). Ezek a képzett szavak szolgáltak alapul nemcsak a magy. *köz* és nyelvi megfelelőinek, hanem a *két*, *kettő* számnévnek is, vö.: magy. *köz* 'személyeket, dolgokat egymástól elválasztó terület, keskeny út, szűk utca, időköz, stb.' Ősi örökség a finnugor korból, vö.: oszjtj. *kõt* 'köz', cser. *keďāl* 'a test közepe, test (két végpont közti) közép'. (TESz). A TESz-ben a szócikk írója helytelenül járt el, mikor nem vette figyelembe a török adatokat is. A magy. *köz* nem lehet ősi örökség a finnugor korból, az adatok azonban idetartoznak.

A magy. *két*, *kettő* 'az egynél eggyel több egység'. Ősi örökség a finnugor esetleg az uráli korból, vö.: vog. *kit*', oszjtj. *kät*, zürj. *kik*, cser. *kok*, mdE. *kavto*, *kafto*, mdM. *kajtā*, fi. *kaksi*, észt *kaks*, lp. *guok'tē*, mot. *kydy*, tavgi *kidde* 'két'.² (TESz) < magy. *ké-*: abszolút szótó + *-t*: képző 'valamivel ellátott', *ket-*: abszolút szótó + *-tō*: képző 'valamivel ellátott', magy. *ket-* + *-tō*, vog. *ki-* + *-t'*, oszjtj. *kä-* + *-t*, zürj. *ki-* + *-k* (< **-tk*), cser. *ko-* + *-k*, mdE. *kav-* + *-to*, *kaf-* + *-to*, mdM. *kaj-* + *-tā*, fi. *kak-* + *-si*, észt *kak-* + *-s*, lp. *guok'-* + *-tē*, mot. *ky-* + *-dy*, tajgi *kid-* + *-de*.

A szótövek a magy. *kákó*, *kankó* szavakkal tartoznak össze. A *két*, *kettő* valójában 'kákós, kankós, azaz kákóval ellátott, kákóhoz tartozó, kákó mellett lévő' jelentésű.

A K-mong. *khojar*, *xoër* 'két, kettő' számnevek úgy függnek össze, hogy mindkettő azt jelenti 'maghoz tartozó, maggal ellátott'. A szerkezeti felépítésük: K-mong. *khoja-*, *xoë-* 'mag' + *-r*: 'valamivel ellátott, valami mellett lévő, valamihez tartozó' képző, rokona a csuv. *xam* 'magam' (< *xa* 'mag' + *-m*: birtokos személyjel < *min* 'én'). A magyarban meglévő *iker* 'kettős' szóhoz hasonló, bár etimológiailag nem tartoznak össze, mert ez utóbbi *t*-szókezdetű, amelynek *-0* (zéró) fejleménye van meg az *iker* szóban. A mong. *khojar*, *xoër* tövével (vö.: *khoja-*, *xoë-*) a magy. *kákó*, *kankó* szó rokon, amely olyan faágat jelöl, amelynek két szára van. A magy. *két* (< *ké-* + *-t*: képző), *kettő* (< *ket-* + *-tō*) szótöve a mongol változat szótövével tartozik össze, a képző pedig a magyarban eredeti *-t*, a mongolban ennek fejleménye (*t* > *δ* > *r-*) ugyanúgy, mint a magy. *iker* szóban és nyelvi párhuzamaiban.

A *két* *kettő* számnévben tehát benne van a 'maghoz, forráshoz tartozó' és az 'elágazó' jelentés.

A szókapcsolat második tagja: Kášy. *ukuz* 'folyó' szó szintén képzett, vö.: magy. *Eger* pataknev stb. A *-z* és *-r* közös elődje (*-δ*) eredeti *-t* fejleménye.

2.2. Miután az elágazás csúcsában összekötés van, az összekötő szerepet jelentő szavak is idetartoznak. Ilyen a magy. *köldök* ~ *kődök*.

A TESz szerint a magy. *köldök* 'a fejlődő magzatot az anyai szervezettel összekötő zsinórszerű szerv, illetőleg ennek születése után visszamaradó és hegesen beszárado csonkja a középhaszi tájék alsó részén, függő vagy csüngő zárókő, növényi magon levő, kissé elütő színű folt, egy fajta összekötő vagy középen levő alkatrész, eke hátulján a gerendelyről a földig nyúló széles, lapos vas, amelyen az eke a földben csúszik, csúsztató'. Török eredetű, vö.: CC. *kindik*, kipcs. *kindik*, tat. *kändäk*, alt. *kindik*, kum. *ginnik* 'köldök'. Képzett szó az azonos jelentésű *kin* főnévből, vö.: alt. *kin*, jak. *kīn* 'köldök'. (TESz) < *köl-*: szótó + *-dök*: képző, CC. *kin-* + *-dik*, kipcs. *kin-* + *-dik*, tat. *kän-* + *-däk*, alt. *kin-* + *-dik*, kum. *gin-* + *-nik*.

Magának a *köldök* szónak ugyanúgy összekötő szerepe van, mint a *köl-* tövének. A *köldök* mint képzett forma a középponthoz tartozó jelentése révén egyrészt a köldökzsinórra utal, másrészt a köldökcsonkra. Ez utóbbi valójában olyan, mint egy csap, forrás (vö.: magy. *kút*) ugyanakkor alakját tekintve egy púp. Nincs szükség a magyar szót török eredetűnek tartani, mert az közös gondolkodás eredménye.

Rokona a bösz. *keldesin*, amelynek a *kelde-* relatív szótöve közös gyökerű a magyar *köldök* szóval. A bösz. *keldesin* szerkezeti felépítése: *kelde-*: relatív szótó (< *kel*: relatív szótó + *-de*: képző) + *-sin*: elvileg lehet 'forrás' jelentésű önálló szó, vö.: ko. *sin* 'forrás', de lehet 'valamivel való ellátottság, valamihez tartozó, valami mellett lévő' képző is, vö.: ko. *din* 'ua.', csuv. *šum* 'ua.', amely a törökség többi részében is megvan 'oldal' jelentésben, vö.: türk *jan*, ujj. tat. *žan*, kazak, k.kalp. *čan* 'ua.'.

Idetartozik a csuv. *kěltě* 'méhlepény, placenta' szó, szerkezeti felépítése: *kěl-*: relatív szótó + *-tě*: képző 'valamivel ellátott' jelentésű.

Alakváltozata a Jegorovnál is meglévő csuv. *kěntěk* 'púp, csap', kirg., kazak, üzb. *kindik*, bask., tat. *kendek* 'ua.'. (JEGOROV 1964) < csuv. *kěn-*: relatív szótó + *-těk*, kirg., kazak, üzb. *kin-* + *-dik*, bask., tat. *ken-* + *-dek*.

A magy. *köl-*, bösz. *kel-*, csuv. *kěl-*, *kěn-*, kirg., kazak, üzb. *kin-*, bask., tat. *ken-* relatív szótövek összetartoznak, etimológiájuk közös.

Rokon velük a csuv. *kül* 'befogni, bekötni, hozzákapcsolni', ÓT. *köl*, alt., sag., kojb., hak. *köl*, ujj., üzb., oszm. *koš*, üzb. *kuš*, k.kalp. *kos*, azerb., türkm. *goš*, jak. *kölüj* 'befogni, bekötni' (ökröt, később lovat); tel. *kölkö* 'befogó, lovas, teherhordó, málhás állat', kirg. *köliük* 'igás, dolgozó marha', 'teherhordó marha', kirg. *küliük* 'versenylov'. Vö.: kirg. *koš* 'pár, páros, kettős', 'eke vagy 'primitív eke, faeke, karó, cölöp, ágas együtt a vonószerkezettel, a fogattal'; üzb. *koš*, k.kalp. *kos* 'pár', ujj. *koš* 'pár, ökörpár a járomban'; ujj., kirg., üzb., alt. *koš*, k.kalp. *kos* 'egyesíteni, összekapcsolni, összekötni', mong. *xöllöx* 'befogni, bekötni'.

Idetartozik a magy. *köt* ige, amely a TESz szerint '(kötelet, szalagot) csomóz, (valamit kötéllal, csomózható anyaggal) valahová erősít, (köthető, fonható szálas anyagból) csomózással, hurkolással, szövással stb. készít valamit, göngyöl, burkol, (könyvet) köt, közelez, ld. kötéll, kötelezettség, összeerősít, egybefűz, összekapcsol' stb. Ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *köt*-*köt*, votj. *ketki*- 'befog (lovat), felhámoz', fi. *kytkeä* 'köt, megbilincsel, megköt', észt *kütke* 'marhakötőfék'. (TESz) < magy. *kö-*: abszolút szótó + *-t*: képző, vog. *kö-* + *-t-*, votj. *ke-* + *-tki-*, *ky-* + *-tkeä*, észt *kü-* + *-tke*.

A fenti jelentésekhez a mintát a folyóelágazás adta, amely egyszerre tartalmazza az 'összeköt', 'elválik', 'ág, kettő, pár' jelentéseket. Ugyanakkor az elágazás helye forráshely is, ezért tartalmazza az 'egy' és a 'forrás' jelentést. Innen fejthető meg a magy. *kilenc* számnév előtagja a *ki-*, amelynek jelentése 'egy'. Ugyanakkor a magy. *két*, *kettő* számnév létrejöttét is ez motiválta.

Mindezek figyelembe vételével természetes, hogy a magy. *köldök* jelentése egyrészt 'összekötő csatorna', másrészt jelenti a köldökcsontot is. Hangtanilag a magy. *köldök* -l-je, a nyj. *köödök* -ü-je és a *kődök* -o- hangja összetartozik, eredeti -t- fejleményei. Ez a -t- megőrződött a magy. *köt* igében és a *két*, *kettő* számnévben is. Nincs meg azonban a magy. *kilenc* számnév *ki*- előtagjában.

2.3. Földrajzi nevek a Volga-Urál vidékéről és a Kárpát medencéből, amelyeknek vagy a nevek valamely tagjának alapul szolgálhatott tőszámnév, sorszámnév vagy számnévi jelentésű más szó illetőleg ezekkel rokon, de vizet, folyót is jelentő szó.

Az *egy* számnév értelmezése a jelen akadémiai álláspont szerint, vö.: a magyar *egy* '1. Annyi, amennyit a természetes számsor első egész száma jelöl...2. Osztatlan, egész...3. Ugyanaz, azonos. ...' (MÉK) 'mennyit a számsor első egész száma jelöl, egyik, valamilyen, egy bizonyos, vérrokon viszonyban lévő, azonos, hasonló, egyetértő, csupa, merő, mintegy, körülbelül'... Vitatott eredetű. Vö.: osztj. *it* 'egy, az', finn *ensi* (töve *ente*-) 'első'...(TESz) < fi. *en*³ 'egy' + *-s*⁴: sorszámnév képző.

magy. *első*, *erső*...A szócsalád tagjai származékszók: az első az elő névszó el- illetőleg ele- tövéből...származik...(TESz) < *el*⁵ 'egy' + *-s*: sorszámnév képző, *er* 'egy' + *-s*: sorszámnév képző. Az elő, elől lévő jelentés úgy tartozik ide, hogy az egy számnévnek a forrás, a mag szolgált alapul. A forrás pedig a folyó többi részéhez képest elől van, tehát első és elülső is egyben.

magy. *elő* 'valaminek elülső része, előkelő, az elsők közé tartozó ember, valaminek a zsengéje...Származékszó, el- alapszava ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *ēlt* ...'elől, elül'... finn *esi* (gen. *eden*) 'elő-', *edellä*, *edessä* 'elől, előtt', észt *esi* (gen *ee*) 'elő-'...*ette* 'elé'. ... (TESz) < vog. *ēl* 'egy' + *-t*: sorszámnév képző.

Latin eredetű jövevényszónak tartják a magyarban ismert alábbi szavakat: magy. *prima* 'reggeli ima, a középiskola első osztálya, első osztályú, első rendű'...Jövevényszó család, melynek tagjai a latinon át függnek össze. A *prima* főnév latin eredetű...(TESz); *prím* 'a dallamot hordozó magasabb szólam', zenei alaphang'...Nemzetközi szó,...Végző forrása a lat. *primus*, *prima* 'első'...(TESz); *privátim*, *privát* 'egyéni, magányos' ...Latin eredetű szócsalád...(TESz) Idetartoznak még a magyarban a *prímás* 'a cigánybanda vezető hegedűse', privilégium 'kiváltság, előjog', primhegedű 'első hegedű', *perjel* 'előljáró', premier 'színdarab...bemutató előadása', *primadonna* 'főszerepeket alakító színésznő, énekesnő', *primula* 'kankalinféle virág, tavaszelső növény'. A magyar *bíró* 'vezető hatalommal bíró egyén' egyik oldalról rokona az 'első' jelentésű szavaknak, másik oldalról a *törvény szó* tövével, harmadrészt a *bír* 'birtokol' szóval tartozik össze. A *pr*, *prV*, *pVr* szótövek kapcsolódnak a csuvas *për* 'egy' és a törökségben ismert alakváltozataihoz és az orosz *verx* 'felső' szavakkal is.⁶

Az 'egy' számnevet tartalmazzák a következő nyelvi megfelelők, vö.: finn *ente*, *ensi* 'első'; *emi* 'anya'; *emä* 'anya, szüle, teremtő (nő), első alapja, törzsöke valaminek'; *ennen* 'előbb, azelőtt, előtt...' (< *en* 'egy' + *-nen*: határozórag; *ennukse* 'előjel, jóslat'; *eno* '1. anyai nagybátyja 2. főfolyam, vízesés...' ; *enokkaa* ...'vízesés, erősen rohanó (folyam); *ensin* 'először, elsőben'; *entee*, *enne* 'előjel'; *ento* 'előbbi szokott állapot'; *enä* 'sok, nagy, több'⁷; *ete* ...'elő, ami valami előtt van,...'; *edelle* 'előre, előfelé, elé, elibe...' (SZINNYEI 1884)

A finn adatok azért is hasznosak, mert tartalmazzák az *egy* szavunk *gy*-jének az eredeti *-t* ill. *-d* változatát, amely nem volt szóvégi helyzetű, s az egyik fejleménye az *-n*-.

Az altáji nyelvekben a finn *-t*, *-d*, *-n* és a magy. *-gy* helyi értékének megfelelő az *-r* és az *-l*, vö.: csuvas. *përre*, *për* 'egy', ÓT., MK, újg., üz., ojr., tuv., azerb., türkm., oszm., kirg., kazah, k.kalp., nog. *bir*, jakut *biir*, hak. *pir*, bask., tat. *ber* 'egy', mong. *büri* 'mind' (JEGOROV 1964)

Elvileg a csuv. *il-* 'kezdeni, elkezdni valamit'... orhon-jenyiszeji, azerb., türkm., oszm., csag., kumük, kirg., kazah, k.kalp., nog., ujk., alt.V., tuv., hakasz, bask., tat. *al-*, üz. *ol-*, jakut *yl-* 'ua.' (JEGOROV 1964) szavakban láthatnánk a 'kéz, kar' szót is, vö.: Kasgari *alík*, azonban az elkezdni jelentést indukálhatta az 'egy' jelentés is. Ebben az esetben az 'egy' számnevet kell benne látnunk.

A csuv. *pěr* 'egy' és a latin *prae-* és ieu. 'elől, első, egy' jelentések összefüggnek, valamint a mongol 'mind' szavak genetikailag összetartoznak, amelyek nem magyarázhatók egymástól való kölcsönzéssel. Olyan nyelvi előzményről lehet szó, amelyikhez az altáji nyelveknek és a magyar ősenek is köze lehetett. Nem lehet sem a latin, sem a szláv a kiinduló nyelvé.

2.3.1. Szólni kell a baskír: *jangyδ* 'egyedüli' adatról, mert az abszolút szótöve (*jangy-*: abszolút szótó + *-δ*: képző) összetartozik azzal a 'forrásfolyó' jelentésű szóval, amely sok víznévben megvan, vö.:

Junkä h. Ašm.:-, NAP: csuv. *Junkä* or. **Junga** $\rightarrow$ *Bol'sije i Malyje Čuvaki + Largoty + Jablon'a M.*, csuvas falu, Ar.:-.

< csuv. *Junkä* $\rightarrow$ $\frac{3}{4}$ vö.: hanti *jynk* 'víz'.

or. *Junga* $\rightarrow$ $\frac{3}{4}$ csuv. *Junkä*.

Bol'sije $\rightarrow$ $\frac{3}{4}$ or. *bol'sije* 'nagy'

+ *i* 'és'

+ *Malyje* $\rightarrow$ $\frac{3}{4}$ or. *malyje* 'kicsi, kis'

+ *Čuvaki* $\rightarrow$ $\frac{3}{4}$ nem or. *Čuvaki*

Largoty $\rightarrow$ $\frac{3}{4}$ nem or. *Largoty* < *Largo*

+ *ty*

Jablon'a $\rightarrow$ $\frac{3}{4}$ 1. nem or. *Jablonka* < *Jab*

+ *lonka*

2. or. *jablon'a* 'almáskert'

Jynga f. GMA: mari *Jynga* or. **Junga** ČASSR., Gm., az or. Volga jobb oldali mellékfolyója.

< mari *Jynga* $\rightarrow$ $\frac{3}{4}$ vö.: hanti *jynk* 'víz',

or. *Junga* $\rightarrow$ $\frac{3}{4}$ csuv. *Junkä*

Jangyta f. TSK.137.: or. *Jangyta / Jagyta*, az or. Šapkina baloldali mellékfolyója, hossza 54 km.

< or. *Jangyta* $\rightarrow$ $\frac{3}{4}$ nem or. *Jangyta* < *Jangy* $\rightarrow$ $\frac{3}{4}$ vö.: hanti *jägi* 'patak',

fi. *jänkä* 'mocsár, láp, mocsaras völgy'

+ *-ta*: képző,

Jagyta $\rightarrow$ $\frac{3}{4}$ nem or. *Jagyta* < *Jagy* $\rightarrow$ $\frac{3}{4}$ vö.: hanti *jägi* 'patak'

+ *-ta*: képző

Ezek a példák arra is utalnak, hogy a finn, angol stb. nyelvek 'egy' számnevében meglévő *-n-* számai keletre vezetnek.

Az indoeurópai nyelvekben a fenti *-t*, *-d*, *-n*, *gy*, *-r*, *-l* helyének megfelelően *-d*, *-r*, *-n* található, vö.: orosz *odin* 'egy' ...Keleti szláv *odin* < közszláv *jedinъ*... (SIS); *pervyj* 'első' (< *per-* 'egy' + *-v*: melléknév képző + *-yj*); *pered* 'előtt' (< *pere-* + *-d*: határozórag); *prostoj* 'egyszerű' (< *pro* + *-st*: képző + *-yj*). Ld. még szlovák *jeden* 'egy', lengyel *jeden* 'egy' (VARSÁNYI

1963); *pierwszu* 'első' (VARSÁNYI 1963); cseh *jeden* 'egy'; *první* 'első' (D.A.DLUGI – B.G.RAJEVSZKIJ – N.R.BURAVCEVA 1974).

Idetartozik a latin *ūnus* 'egy, egyik'; *prīma* '1. az első, a kezdet, 2. elemek, őanyagok, 3. előcsapat 4. első hely'; *prīmae* 'főszerep, első díj'; *prīmus* '1. legelső, elől levő 2. legteljesebb, legkiválóbb, fő-(szerep); *prius* 'előbb, korábban'; *prīvus* '1. egyes, egy-egy, elkülönített, 2. saját, tulajdon,') (GYÖRKÖSSY 1986).

Használják az olaszban, vö.: olasz *un* 'egy', *primo* 'első'; *tutto* 'egész, teljes' (VÁSÁRHELYI – FÁBIÁN 1991)

Rokon az 'egy' tőszámnév és a sorszámnév töve az angolban, vö.: *one* 'egy, egyik', *first* 'első, kezdet' (ORSZÁGH 1981), idetartozik a német *ein* 'egy', *erste* 'első', *die Priorität* '1. elsőbbség (időben), *der Vorzug* 'elsőbbség, kedvezés', *primär* 'elsődleges', *vor* 'elől' (HALÁSZ 1976)

Ld. még koreai *elsin*: egy szív.

A szókezdő mássalhangzó eredeti *t-* volt, ennek fejleményei ma is használatosak, a *j-* a szláv nyelvekben, *p-* az altáji, indoeurópai nyelvekben, *f-* a németben, angolban.

A szókezdő mássalhangzó elenyészett a magyar, latin, finn nyelvek adataiban. A végső mássalhangzó megvan, pl.: *-d* a magyarban, szlávban, finnben, *-r* a törökben, mongolban, latinban, szlávban, angol, német, magyar, *-l* a magyarban, koreában.

Eleink gondolkodása szerint az *egy* nem más, mint két fél együttese, ugyanakkor az *iker* egyfelől kettő, két darab egyesből áll s az iker egy egység, következésképp az egyike fél is s a másika is fél. Vö.:

magy. *fél*: 'az egyik, vagyis az ikernek az egyike. Eredeti jelentése a kettőnek az egyike, azaz az ikernek az egyike. Az iker egy úttal egy is, de annak a fele is. A *fél* szó hangtanilag ugyanaz, mint az *egy* és annak a változatai. Csak a magyarban ismert ilyen összefüggésekben.

magy. *mind*: 'összes, valamennyi, mindnyájan, valamennyien együtt, egytől egyig, egyaránt, egyformán, egészen, mindig, egyre, világmindenség, ...'. Magyar fejlemény: a *mi* ~ *mē* névmásból keletkezett, de alaktani felépítése nem egészen világos...(TESZ) < magy. *min* 'egy, mag' + *-d*: képző 'valamivel ellátott'. A földrajzi névi kutatásaink fényében úgy is értelmezhető, hogy a *mind*, *minden* 'egész, világmindenség' jelentése magában foglalja a lét folyamatosságának két fontos összetevőjét, az *én* ~ *te*, a nő ~ férfi elemet. Az *én* (< *men, *min*) és a *te* (< **ten*⁸) feltétele az utódok létrehozásának, az élet fenntartásának, ketten együtt vagyunk az egész, ugyanígy a *Föld* anya és a férfi minőségű *Nap* a világmindenség, más szóval kettő az egyben.

Az *egy* számnévvel illetve az 'egy' jelentéssel kapcsolatos földrajzi nevek vizsgálatakor tőszámnévi alapú nevet nem találtam.

Sorszámnév előfordul a Volga-Urál vidékén, azonban a Kárpát-medencében nincs rá adatunk. A csuvas *përreměš* (*përre*, *për* 'egy') 'első' és az orosz *pervoje* (< *per*) 'első' szavak töve összetartoznak.

Përreměš Irše h. Ašm.: NAP: csuv. *Përreměš Irše* ← *Čirküllě Irše* or. *Pervoje Čebakovo* ← *Čebakovo* Ja., csuvas falu, Ar.: - < *Përreměš* ← *përreměš* (*përre* 'egy' + csuv. *-měš*: sorszámnévképző) 'első' + csuv. *Irše*, or. ← *Pervoje* ← or. *pervoje* (< *per* ← nem orosz *per* 'egy' + *-v-*: melléknévképző + *-oj*: képző + or. *-e*) 'első' + *Čebakovo* ← nem orosz *Čebak* + or. *-ov*: birtokos melléknévképző + or. *-o*.

2.3.2. Az 'egy, első' számnévi jelentéssel kapcsolatos más rokon jelentést tartalmazó nevek idetartoznak, pl.:

magy. *másod* 'második, következő, magzatburok, ocsú'...Származékszó, a *más* névmásból jött létre...(TESz) A *más, másod, második* értelmezése is a maghoz, magzathoz vezet. az egyik rész maga a gyerek, az utód, a másik rész a magzatburok, az ocsú, a héj stb. Ezek különválnak, kettő lesz belőle, egyik és másik⁹.

magy. *más* 'következő, második, nem ugyanolyan, nem ugyanaz a dolog, személy, másolat, hasonmás, válasz, múlt, elmúlt,'...Származékszó, *má-* alapszava ősi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *mät* ... 'második, másik',...(TESz)

2.3.3. A Volga-Urál vidékén az adatok rendezhetők aszerint, hogy melyek tartoznak össze a forrással, a forrásra utaló jelentéssel és ezen keresztül kötődnek a kerekességhez, az egységhez, az egyhez.

A csuvas *pěččen* 'magányos, egyedüli' szó a csuv. *pěčěk* 'pici, kicsi' szóval is rokon, etimológiája ennek figyelembe vételével írható meg. Mindkettő a víz, a forrás eredeti komplex jelentésének az alkotó elemei közé tartozik. A földrajzi nevekben előfordul, vö.:

Pěččen tēme d. Ašm.X.262.: csuv. *Pěččen tēme*, határrész neve, NAP:-, Ar.:-. < csuv. *Pěččen* ← csuv. *pěččen* 'magányos, egyedüli' + *tēme* ← csuv. *tēme* 'halom, domb'.

Pěččen xyr h. Ašm.X.262.: csuv. *Pěččen xyr* or. *Jaščerino* M-P., falu neve, NAP: -, Ar.:-. < *Pěččen* ← csuv. *pěččen* 'magányos, egyedüli'¹⁰ + *xyr* ← csuv. *xyr* 'fenyő'.

Pěččen xurān f. Ašm.X.262.: csuv. *Pěččen xurān* Šix., patak, szakadék neve, or. Šibylgi falu mellett, NAP:-, Ar.:-. < *Pěččen* ← csuv. *pěččen* 'magányos, egyedüli' + *xurān* ← csuv. *xurān* 'nyírfa'.

Pěččen xorama var d. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Pěččen xorama var* A. < csuv. *Pěččen* ← csuv. *pěččen* 'magányos, egyedüli' + *xorama* ← csuv. *xorama* 'szilfa' + *var* ← csuv. *var* 'árok, patak'.

Pěččen tujra d. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Pěččen tujra* U., Óreg temető. < csuv. *Pěččen* ← csuv. *pěččen*¹¹ 'magányos, egyedüli' + *tujra* ← csuv. *tujra* 'fiatal tölgy, kis erdő'.

Az orosz *jedinstvo* 'egység' szó képzett forma: *jedin* vö. szlk. *jeden* 'egy', or. *odin* 'egy' + *-stv-* képzőbokor + or. *-o*.

Az 'egység' jelentés alkalmazása a földrajzi nevekben lehet egészen késői és politikai indíttatású:

Jedinstvo h. Ašm.:-, NAP: or. *Edinstvo* ← *Fabrika sportinventar'a* U., csuvas és orosz gyári település, Ar.:-. < or. *Jedinstvo* ← or. *jedinstvo* 'egység' < *jedin*¹² 'egy' + *-stv-* képző + *-o*.

2.3.4. A felső a forráshoz, a fejhez, a kezdethez, a kiinduló ponthoz, egyben a központhoz közelebbi részt jelenti.

Turi Karapaš h. Ašm.VI.89.: csuv. *Turi Karapaš* or. *Verxnije Karabaši* M-P., település neve, NAP: csuv. *Turi Karapaš* ← *Šulti Karapaš* or. *Verxnije Karabaši* M-P., csuvas falu., Ar.:-. < *Turi* ← csuv. *turi* 'felső' + *Karapaš*, or. *Verxnije* ← *verxnije* 'felső' + *Karabaši* ← nem orosz *Karapaši, csuv. *Šulti* ← csuv. *šulti* 'felső' + *Karapaš*.

2.3.4. Az 'egyik' és a 'másik' egymásnak egyszerre korrelációja és a magyar *fél* szinonímája. A földrajzi nevekben vö.:

Kěšěn Šaxal' h. Ašm.III.163.: csuv. *Kěšěn Šaxal'* or. *Išter'akovo* Tet.u., NAP: csuv. *Kěšěn Šaxal'* or. *Novoje Iščer'akovo* ← *Drugoje Iščer'akovo*, *Drugoje Išter'akovo* Jal.u., csuvas falu., Ar.:-. < csuv. *Kěšěn* ← csuv. *kěšěn* 'kicsiny, kicsi' + *Šaxal'*, or. *Išter'akovo* ← nem orosz *Išterek* + or. -ov: birtokos melléknévképző + or. -o, or. *Drugoje* ← or. *drugoje*¹³ (*drug* + or. -oj: birtokos melléknévképző + or. -e) 'másik' + *Iščer'akovo* < *Išter'akovo*.

Az orosz *drugoj* 'másik' szó töve *drug* vö. or. *drugъ* 'barát, utitárs'. (SIS) Az *út* pedig elsőként a folyó útja, medre volt. A jelentésfejlődés útja 'víz, forrás' → 'meder, út' → 'út' 'utitárs' → 'barát' → 'másik' → 'egyik' lehetett.

2.3.5. Figyelemre méltó, hogy a 'kicsi', az 'új' és a 'másik' szavak ugyanazon a helyi értéken fordulnak elő, összefüggésük lehetséges. Vö.:

Šěně Čuračák h. Ašm.:-, NAP: csuv. *Šěně Čuračák* ← *Pěrreměš Čuračká* or. *Novyje Čuračiki* ← *Pervyje Čuratčiki* ← *Čuratčiki* ← *Novyje Čuratčiki* C., csuvas falu., Ar.:-. < *Šěně* ← csuv. *šěně* 'új' + *Čuračák* < *Čuratčik*, or. *Novyje* ← or. *novyje* 'új' + *Čuračiki* < nem orosz *Čuratčiki*, or. *Pervyje* ← or. *pervyje* 'első' + *Čuratčiki*.

Az új lehet az első, de idővel az elsőhöz képest a másik, második. Ez utóbbi értelmében az újonnan épült falu a másik, következésképp az előző, a régi az egyik. Vízforrás esetében az 'új' jelentés lehet az eredeti komplex tulajdonságok egyike. A nevek megfejtésekor ezt is figyelembe kell venni.

2.3.6. A folyó forrása, forrás felőli szakasza, a feje lehet öreg is s a fő, fej egyik jellemző tulajdonsága a kerek forma, vö.:

Ara puš h. Ašm.I.: *Ara puš* Cu., *Araboš* falu, NAP: *Arapuš* or. *Arabosi* ← *Staryje Arabosi* U., csuvas falu., Ar.:-. < csuv. *Ara*: víz neve + *puš* ← csuv. *puš* 'fő, fej', or. *Staryje* ← or. *staryje* 'öreg, régi' + *Arabosi* ← nem or. *Arabosi*.

Az 'öreg' és a 'nagy' szintén szinonímák, a folyóforrás komplex tulajdonságai közé tartoznak, vö.:

Aslā Ara puš h. Ašm.I.: *Aslā Ara puš* Buu., *Bol'sije Arabuzi* falu 8 versztára Janšixovo falutól, NAP: csuv. *Aslā Ara puš* or. *Bol'sije Arabuzi* Tar., csuvas falu., Ar.:-. < csuv. *Aslā* ← csuv. *aslā* 'öreg, régi, nagy' + *Ara*: víz neve + *puš* ← csuv. *puš* 'fő, fej', or. *Bol'sije* ← or. *bol'sije* 'nagy' + *Arabuzi* < *Ara*: víz neve + *buzi* ← nem orosz *buzi*¹⁴.

2.3.7. Az alábbi adatokban található változatok (*bar, püro, börö, pyr, per, pyry, perm, perim, perëm*) folyó, mellékfolyó, árok, patak, öreg folyómeder, folyótorkolat, hely település nevében fordulnak elő. A földrajzi névi formának alapul vagy folyó neve, vagy mocsarat, folyót illetve folyótorkolatot jelentő szó szolgált alapul (vö.: ko. *ber-dor* 'mocsár', fi. *puro* 'patak, kis ér, völgy', csuv. *pyr* 'folyótorkolat'). Velük alakilag egybeesik a bask. *ber* 'egy', mong. *büri* 'mind', sőt a csuv. *për* 'egy' (< *pir, *pür) közvetlen előzménye is.

Az alaki egybeesés oka az, hogy az *egy* számnévi jelentésnek köze van a körhöz, az egységhez, a teljességhez, de a folyóforráshoz is, annak nemcsak alakja, hanem komplex jelentéstartalma miatt. A földrajzi nevekben el kell különíteni azokat a neveket, amelyeknek valamilyen vizet jelentő, vízzel kapcsolatos szó szolgált alapul és a számnévi 'egy' jelentésű szavakat. A következő földrajzi neveknek 'víz, patak' jelentésű szó szolgált alapul, vö.:

Kärkä bar f. TB.82.: bask. *Kärkä bar* or. *Korkovar* Belor., az or. Malj Šišen'ak jobboldali mellékfolyója. < bask. *Kärkä* ← bask. dial. *kärkä* 'mocsár' + *bar*¹⁵ ← vö.: ko. *ber-dor* 'mocsár', fi. *puro* 'patak, kis ér, völgy', or. *Korkovar* ← nem orosz *Körkövar < *Körkö* + *var* ← csuv. *var* 'árok, patak'.

A folyómeder keresztmetszetének alakja valójában nem más, mint az árok legmélyebb pontján találkozó két ív. A folyóvíznek egyik lényeges tulajdonsága, hogy mozog, következképp él. A mozgás alapja pedig a le és fel irányuló ívek váltakozása. Két ív pedig más oldalról egy kört alkot, amely az egység, az egy szimbóluma. Tehát két félkör alkot egy teljes kört, másképpen két félből áll egy egész. Hozzá kell tenni, a víz hengerülve folyik, ezért azt fordulatok sorozatának lehet felfogni. Vö.:

Püro viüd f. Ašm.-, NAP.-, Ar.-, Mar.: mar. *Püro viüd* or. *Bir'*, az or. Belaja mellékfolyója. < mar. *Püro* ← fi. *puro* 'patak, kis ér, völgy' + *viüd* ← mari *viüd* 'víz, folyó'.

Börö f. Ašm.-, NAP.-, Ar.-, B-r.: bask. *Börö* or. *Bir'*, folyó neve. < bask. *Börö*

Börö f. TB.38.: bask. *Börö* or. *Bir'* Bir., az or. Belaja jobboldali mellékfolyója. < bask. *Börö* or. *Bir'* ← nem orosz *Bir'* ← vö.: fi. *puro* 'patak, kis ér, völgy', bask. *ber* 'egy', mong. *büri* 'mind'.

Az egység, az egy másképpen mind¹⁶. Ez utóbbi jelentésű szó is része az eredeti komplex jelentésnek, de alapul nem szolgálhatott a folyónévnek. A folyónév egyszerre tartalmazza a folyó számos tulajdonságát, mint pl. a kezdetét, kicsiségét, a forrás kerek voltát. Ez utóbbi az 'egy' számnévi jelentéssel kapcsolható össze. Látni kell azt a kettősséget is, hogy a kerek, a nyílás, a torok nemcsak a forráshelyen található, hanem ott is, ahol a folyó belefolyik egy másik folyóba, tóba vagy tengerbe s a hely neve torkolat. A születés és a halál helyét ugyanazzal a szóval nevezi meg. A folyó a másikba torkolláskor meg is szűnik, meg nem is. Megszűnik, mert véget ért az útja, a véget érés pillanatában azonban a torkolatnál újjászületik egy másik folyóban, tóban vagy tengerben. Tudniillik az a folyó is más lesz, amelyikbe belefolyik, vagyis, az *egyik* és a *másik* összefolyásakor egy harmadik születik, miközben a *három* tulajdonképpen *egy*. A torkolat tartalmazza az egyet, de a kettőt sőt a hármat is, mert ott elágazás van. A folyótorkolat, a torok összetartozik a kerek, kör jelentéssel, melynek révén kötődik az egyhez, de az elágazó jelentéssel is, hiszen ág keletkezik a folyótorkolatnál is. Ez utóbbi révén pedig összefügg a kettővel. A földrajzi nevekben vö.:

Pyr xušši d. Ašm.IX.183.: csuv. *Pyr xušši*, hely neve, NAP.-, Ar.-. < csuv. *Pyr* ← csuv. *pyr* 'folyótorkolat' + *xušši* ← csuv. *xušā* 'köz' + csuv. *-i*: birtokos személyjel.

Pyr šyvě h. Ašm.IX.183.: csuv. *Pyr šyvě* or. *Šumovka* Simb.u., orosz település neve, NAP.-, Ar.-. < csuv. *Pyr* ← csuv. *pyr* 'folyótorkolat' + *šyvě* ← csuv. *šyv* 'víz' + csuv. *-ě*: birtokos személyjel.

Aslă Pyr f. Ašm.II.111.: csuv. *Aslă Pyr* Simb.u., patak neve az or. Jelxovoozernaja falu mellett, NAP:-, Ar.:-. < csuv. *Aslă* ← csuv. *aslă* 'öreg, régi' + *Pyr*: folyó neve ← csuv. *pyr* 'folyótorkolat'.

Atăl pyrě f. Ašm.II.144.: csuv. *Atăl pyrě*, a Volga torkolata, NAP:-, Ar.:-. < csuv. *Atăl*: a Volga neve+ *pyrě* ← csuv. *pyr* 'folyótorkolat' + -ě. birtokos személyjel.

Jaku pyr' f. Ašm.IV.167: csuv. *Jaku-pyr'* Jau., patak neve, NAP:-, Ar.:-. < csuv. *Jaku*: folyónév + csuv. *pyr'* ← csuv. *pyr* 'folyótorkolat'.

Pyršyrlan varě f. Ašm.IX.192.: csuv. *Pyršyrlan varě*, árok, patak neve, NAP:-, Ar.:-. < csuv. *Pyršyrlan* < *Pyr*: folyó neve ← csuv. *pyr* 'folyótorkolat' + *šyrlan* ← vö.: csuv. *šyrlan* 'a folyó meredek partja, vízmosás' + *varě* ← csuv. *var* 'árok, patak' + csuv. -ě: birtokos személyjel.

Persirlany ? Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Persirlany* Ja. < csuv. *Persirlany* ← or. *Persirlany* Ld.: csuv. *Pyršyrlan* Ja.

Kělě pyrě f. Ašm.VII.72.: csuv. *Kělě pyrě*, tóba ömlő kis folyó torkolata, NAP:-, Ar.:-. < csuv. *Kělě*: folyó neve + *pyrě* ← csuv. *pyr* 'folyótorkolat' + csuv. -ě: birtokos személyjel.

Xora Pyry h. Ašm.XVI.: or. *Xora-Pyry* Kal., falu neve, NAP:-, Ar.:-. < or. *Xora*? + *Pyry* ← nem orosz *Pyry*¹⁷ ← vö.: csuv. *pyr* 'folyótorkolat'

Xurapyr f. Ašm.XVI.: csuv. *Xurapyr*, az or. Civil' folyó öreg folyómedre csuv. *Mělěš* falu mellett, NAP:-, Ar.:-. < csuv. *Xura*? + csuv. *pyr* ← vö.: csuv. *pyr* 'folyótorkolat'.

Kölapyr f. TSK.49.: ko. *Kölapyr* or. *Kolapyr*, az or. Luza baloldali mellékfolyója, hossza 21 km. < ko. *Köla*? + ko. *pyr* ← vö.: csuv. *pyr* 'folyótorkolat'.

Pir šyvě d. Ašm.IX.: csuv. *Pir šyvě*, mező neve, NAP:-, Ar.:-. < csuv. *Pir*: folyó neve + *šyvě* ← csuv. *šyv* 'víz' + csuv. -ě: birtokos személyjel.

Perm 'város...'. Az 1781-ben adott településnév a zürjének és a votjákok őseit, illetőleg a tőlük lakott vidéket jelölő óor. *Perem*' névvel tartozik össze. Etimológiája tisztázatlan...(KISS 1980)

Perim f. SW.741a.: ko. *Perim* / *Perym* or. *Perm'*, város. < ko. *Perim*?

Perěm h. Ašm.IX.168.: csuv. *Perěm* or. *Perm'*, város neve, NAP:-, Ar.:-. < csuv. *Perěm*

A város nevének alakváltozatainak (*Perm* < *Perěm* < *Perim*, *Perym*) víznév szolgálhatott alapul, amelynek közsői jelentése is vízzel, vizes hellyel kapcsolatos, vö.: ko. *ber-dor* 'mocsár'.

2.3.8. A magyar *egy* számnév osztják megfelelője (vö.: osztj. *it* 'egy') alakilag víznevekkel esik egybe:

Ita f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.:-, Vax.: udm. *Ita* or. *Ita*, az or. Loza jobboldali mellékfolyója. < or. *Ita* ← udm. *Ita*. Vö.: mansi *ut*, *üt* 'víz', szam. *üt* 'víz' nyeny. *i(d)* 'víz'.

Idel f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.:-, T-r.: tat. *Idel* or. Volga, folyó neve. < tat. *Idel* < *Ide* ← vö. bask. *ide*, *ede* 'forrás' + *l*.¹⁸

Ezeknek a vízneveknek nincs közvetlen közük az osztj- *it* 'egy' szóhoz, csupán az eredeti komplex jelentéstartalom részei. A forrás jellemzője, hogy a víz gödörből, lyukból jön ki s a víz körkörös mozgást végez. A kör pedig az egység, a mind, az összes, az egy¹⁹ szimbóluma. Mindez a forrás komplex jelentésébe beletartozik.

2.3.9. A torkolattal összetartozó jelentések közé tartozik a 'kicsi' jelentés, amely szinonímája lehet az alsónak, ezzel együtt a másodiknak, a másíknak, a földrajzi nevekben vö.:

Pěčěk Šěvěš h. Ašm.:-, NAP: csuv. *Pěčěk Šěvěš* ← **Anatri Šěvěš** or. **Nižnije Šiuši** ← **Malyje Šiuši** A., csuvas falu, Ar.:-. < csuv. *Pěčěk* ← *pěčěk* 'kicsi, kis, pici' + *Šěvěš*²⁰ < *Šivüš, *Šivüš, csuv. *Anatri* ← csuv. *anatri* 'alsó' + *Šěvěš*, or. *Nižnije* ← or. *nižnije* 'alsó' + *Šiuši* ← nem orosz *Šivüši, *Šivüši, or. *Malyje* ← or. *malyje* 'kicsi' + *Šiuši*.

Az oroszban a jelzői tagok tükörfordításai a csuvasnak, az alaptagok pedig jövevények a csuvas közvetlen előzményéből.

Karačura h. Ašm.VI.91.: csuv. *Karačura* V., két falu neve: 1, csuv. *Pysäk Karačura* or. *Verxnije Karačury* 2, csuv. **Pěčěk Karačura** or. *Nižnije Karačury*, NAP:-, Ar.:-. < csuv. *Pysäk* ← *pysäk* 'nagy' + *Karačura*, or. *Verxnije* ← *verxnije* 'felső' + *Karačury Pěčěk* < csuv. *pěčěk* 'kicsi' + *Karačura*, or. *Nižnije* ← or. *nižnije* 'alsó' + *Karačury*.

Az 'öreg, régi, nagy, felső' szinoním jelentések és a kezdetre, a folyóforrásra, a folyó forrás felőli szakaszára vonatkoznak. A kicsi és az alsó pedig egymással szinonimák és a folyó torkolati szakaszához közelebb eső részre vonatkoznak. Bizonyos esetekben azonban vonatkozhatnak a folyóforrásnak a torkolati szakaszhoz képest kicsi voltára. Ezeknek a jelzői szerepű szavaknak azért van jelentőségük, mert az etimológia tökéletesítésekor figyelembe kell venni, hogy a forrás és a torkolat egyszerre különböző és azonos. Közös bennük a kerekesség, a lyuk, a gödör forma. Ez pedig az egynek a jelképe.

2.4. A Kárpát medencében

A magyar *egy* számnév alakváltozata lehet az **igy**, **ügy**, amely 'folyó' jelentésben is ismert. A földrajzi nevekben ezeknek vizet jelentő szó szolgált alapul, amely bár egybeesik 'egy' számnévi jelentésű szóval, a névben nem az dominál. Az alábbiakban mellékfolyó neveként, folyónév részeként fordul elő ilyen szó. Pl.:

Nagyida 'szlovákiai község Kassától délnyugatra, ...Az *Ida* folyó völgyében levő település a folyóról kapta nevét. Az *Ida* folyónév etimológiája nincs tisztázva. Talán figyelembe vehető az ang. *Ide* helységnév, amely egy ősi (kelta?) folyónévből keletkezett²¹. ...'(KISS 1980)

A 'szent' jelentéssel kapcsolatos az **egyház** 'templom, valamely vallás híveit magába foglaló szervezett közösség' előtagja. Összetett szó: jelzői szerepű előtagja az a valószínűleg 'szent' jelentésű *egy*, melynek régi magyar alakja feltehetően *id ~ *igy* volt....(TESz)

Kiskunfélegyháza 'város Bács-Kiskun megyében'...A *Félegyháza* hn. tkp. értelme 'fél, azaz romos, romlott, pusztuló templom'...(KISS 1980).

Ágasegyháza 'helység Bács-Kiskun megyében'...(KISS 1980)

Az egyház szókapcsolatot tartalmazó neveknel abból kell kiindulni, hogy az *egy* 'szent' jelentésű szó a templomra vonatkozik. Vagyis, a templom nem más, mint szent ház. A szent pedig kötődik az egyhez, amely kettőből áll, másképpen két félből. A szentház, azaz az egyház, a templom eredendően kéttornyú, nem más mint egy ágas ház. Ha félegyház, vonatkozhat a két torony egyikére is.

Igyfon ld. *Réz-hegység* 'romániai hegység a Sebes-Körös és a Berettyó között,...A középkori magyarban a Réz-hegységet *Igyfon* ~ *Igyfan*²²-nak hívták. Ez 'szent sűrű'-nek vagy 'szent erdő'-nek magyarázható. (KISS 1980)

Nincs *első* sorszámnevet tartalmazó nevünk. Az *elő* jelentése azonban közös gyökerű az *első* jelentésével. A magy. *elő* szerepel a következő földrajzi nevekben, vö.:

Előszállás 'helység Fejér megyében'. Az egykori hantosszéki kun szállások területén fekvő község nevének előtagja bizonyára a m. *elő* 'elől levő, elülső' mn....rejlik (KISS 1980)

Előpatak hn. Háromszék vm. (LELKES 1998)

Előpatony hn. Pozsony vm. (LELKES 1998)

A *felső* szónak a töve a *fő*, *fej*, amely magában hordozza azt a jelentésmagot, amely szerint felső a folyónak a forráshoz közel, ill. viszonyításban a közelebb eső része. Ugyanakkor a forrás a kezdet, tehát a sorrendben az első, ezért a kezdethez való viszonyításban a közelebb álló is lehet felső. Továbbá, minthogy a forrás, a kezdet, a fej központi helyzetű is, így a központhoz közelebb eső rész is lehet felső. Ezen alapulnak a településeink *felső* megkülönböztetései, vö.:

Felsőszuha ld. **Alsószuha** 'helység Borsod-Abaúj-Zemplén megyében' A *Szuha* helynév azzal kapcsolatos, hogy a falu a *Szuha* völgyében fekszik. A megkülönböztető szerepű *Alsó*- előtag *Szuha*fő község R. *Felsőszuha* névváltozatának előtagjával van korrelációban. (KISS 1980)

A *belső* rokon az elsővel, megvan a földrajzi nevekben is, vö.:

Béli-hegység 'romániai hegység a Fekete- és Fehér-Körös között'...(KISS 1980)

Bélmegyer 'helység Békés megyében'...A *Bél*- előtagnak 'belül levő, belső' az értelme. (KISS 1980)

Belsőárd²³ 'helység Zala megyében'...A falu határán átfolyó *Kandijai-patak*nak egykor *Sárd* volt a neve. A m. *sár* nedves, ragadós föld fn.-ből képzett *Sárd* pataknev átvonódott a településre. A *Belső*- előtag a szomszédos *Külsőárd* előtagjával van korrelációban. (KISS 1980)

2.5. A *kettő* számnév értelmezése a jelen tudós álláspont szerint: *kettő* Magyar fejlemény, a két számnévből keletkezett...(TESz)

A *kettő* számnévvel illetve a 'kettő' jelentéssel kapcsolatos nevek más nyelvekben, vö.: latin: *duo* 'kettő, két'; *digerō* 'feloszt, eloszt, szétozt...' (GYÖRKÖSSY 1986)

Az 'iker', 'elágazás, elágazó' és a 'feloszt' jelentésű szavak rokonok, a szótó *dige* a 'kettő' jelentésű szavakkal tartozik össze. A szókezdő *d-* (< *t-*) fejleménye egyrészt a *v-*, *m-*, és a mássalhangzó hiány a magánhangzó kezdetű szavak elején (*t* > *δ* > *w* > *1*, *v* - 2. *m* - 3. *V* - > 0-), s a szókezdő *h-* az eredeti *t-* fejleménye: *t* > *th* > *ǵ* > *h*-.

2.5.1. A 'kettő' mint tőszámnév vizsgálata a földrajzi nevekben a Volga-Urál vidékén nagy körültekintést igényel. Ennek az oka, hogy a 'kettő' és a 'folyó' illetőleg az 'ág' jelentésű szavakat tartalmazó nevek alakilag gyakran egybeesnek. A 'kettő' számnévi jelentésű szó, a törökségben ismert *ik* és az *Ik* folyónév különválasztását a földrajzi nevekben bizonyos jelzések, jelentések segítik, pl. az, hogy a csuvasban a folyónevet követő szó rendszerint birtokos személyjel.

Ik jāmra varē d. Ašm.-, NAP:-, Ar.: csuv. *Ik jāmra varē* Ja. < csuv. *Ik* ← csuv. *ikkē, ikē, ik* 'kettő' + *jāmra* ← *jāmra* 'fűz' + *varē* ← csuv. *var* 'árok, patak' + csuv. -*ē*: birtokos személyjel.

Ik kēper xošši f. Ašm.-, NAP:-, Ar.: csuv. *Ik kēper xošši* M., patak, szakadék. < csuv. *Ik* ← csuv. *ikkē, ikē, ik* 'kettő' + *kēper* ← csuv. *kēper* 'híd' + *xošši* ← csuv. *xušā* 'köz' + csuv. -*i*: birtokos személyjel.

Ik šyv xušši d. Ašm.XVII.175.: csuv. *Ik šyv xušši*, földszoros, NAP:-, Ar.:-. < csuv. *Ik* ← csuv. *ikkē, ikē, ik* 'kettő' + *šyv* ← csuv. *šyv* 'víz' + *xušši* ← csuv. *xušā* 'köz' + csuv. -*i*: birtokos személyjel.

Ik šyrma xušši ? Ašm.-, NAP:-, Ar.: csuv. *Ik šyrma xušši* Č. < csuv. *Ik* ← csuv. *ikkē, ikē, ik* 'kettő' + *šyrma* ← csuv. *šyrma* 'árok, patak, szakadék' + *xušši* ← csuv. *xušā* 'köz' + csuv. -*i*: birtokos személyjel.

Ik jal torri v. Ašm.III.90.: csuv. *Ik jal torri* Kozm.u., kiremet neve az or. B(ol'siye) Janyši falu mellett, NAP:-, Ar.:-. < csuv. *Ik* ← csuv. *ikkē, ikē, ik* 'kettő' + *jal* ← csuv. *jal* 'falu' + *torri* ← csuv. *turā* 'isten, istenség' + csuv. -*i*: birtokos személyjel.

*Ik jal torri var'*²⁴ d. Ašm.III.90.: csuv. *Ik-jal-torri-var'* Jau., határrész neve az or. Koša? falu mellett, NAP:-, Ar.:-. < csuv. *Ik* ← csuv. *ikkē, ikē, ik* 'kettő' + *jal* ← csuv. *jal* 'falu' + *torri* ← csuv. *turā* 'isten, istenség' + csuv. -*i*: birtokos személyjel + *var'* ← csuv. *var* 'árok, patak' + csuv. -*ē*: birtokos személyjel.

A csuvas 'Iker forrás' nevet az orosz 'Két forrás' fordításban adja vissza. A csuvas nyelv érzi a kettő egységét, egy voltát, ezért nem használ többes számot, de az orosz nem. A páros tárgyak a magyarban is egyes számúak (vö.: *nadrág, olló* stb.), azonban az oroszban ezt többes számnak fogják fel²⁵ (vö.: or. *br'úki, nožnicy* stb.).

Jékēr šāl h. Ašm.V.: csuv. *Jékēr šāl* or. *Dva Kl'uča* Bug.u., település neve, NAP:-, Ar.:-. < csuv. *Jékēr* ← csuv. *jékēr* 'kettős, iker' + *šāl* ← csuv. *šāl* 'forrás', or. *Dva* ← or. *dva* 'kettő' + *Kl'uča* ← or. *kl'uč* 'forrás'.

Gora dvux brat'ev d. Ašm.XV.: or. *Gora dvux brat'ev*, hegy neve or. Čekuty -tól lejjebb a Volga jobb partján, NAP:-, Ar.:-. < or. *Gora* or. *gora* 'hegy' + *dvux* ← or. *dva* 'kettő' *brat'ev* ← or. *brat* 'fivér'.

A kettős szám eredetének indítékairól, használati köréről, gyakoriságáról, nem tudunk eleget, pedig a nyelvnek egy olyan titkát hordozza magában, amelynek megfejtése kihat nemcsak a számneveinkre, hanem a népneveinkre és a törzsneveinkre, szókincsünk egy részére és grammatikánk egyes jelenségeire. Fontossága vitathatatlan. A jelen akadémiai álláspont szerint 'A duális ma már csak a szamojéd, az obi ugor és a lapp nyelvekben ismeretes. Használati köre és gyakorisága nemcsak nyelvenként, hanem nyelvjárásonként is változó. A duális legbiztosabban rekonstruálható jele: *-ka / -kä*. Ezt egyébként a **kakte* 'két, kettő' számnévből származtatják. Emellett újabban egy másik (*n* elemű) duális jelet is szóba hoztak a lapp nyelv alapján. Bizonyos nyomai egy ilyen duális jelnek a szamojédból és az obi-ugorból is kimutathatók s ezért alapnyelvi származtatása komolyan számba jöhet. (HAJDÚ 1966:68) A duális, a „kettős szám eleven kategória a szamojéd és obi-ugor nyelvekben, vö. vogul *püt-iy* 'két üst'..." (HAJDÚ – DOMOKOS 1980:131). Jelentéstartalmát kezdetben valószínű, nem jelezték, hanem volt rá önálló szó, amely eredetileg a folyóelágazást jelentette, majd elágazó tárgyakat jelölt. Közéjük tartozhatott a magyar *iker* szó és a *két, kettő* számnévünk. Idővel, a szókészlet gazdagodott és a nem elágazó tárgyak, a nem összetartozó, de két darabból álló tárgyakat úgy jelölték, hogy hozzáillesztették a két, kettő szót ill. nyelvi megfelelőjét. A kettőnél több darab kifejezésére pedig megszületett a többi számnév és kialakult a többes szám jele. Ez utóbbi is önálló szóból keletkezett.

2.6. A két számnevet tartalmazó földrajzi nevek a Kárpát-medencében.

Kétegyháza 'helység Békés megyében'. A helység onnan kapta a nevét, hogy két temploma volt. (KISS 1980)

Kéthely 'helység Somogy megyében'. A *kedd* fn. és a *hely* 'helység' fn. összetétele. Azzal függ össze, hogy a faluban egykor keddenként tartották a heti vásárt. Később az előtagot a *két* számnévvvel azonosították. (KISS 1980) Az előtag mindenképpen összefügg a két számnévvvel, hiszen a *kedd* a második a hét napjainak a sorában.

Kétbodony 'helység Nógrád megyében'....A Két- előtagnak az az indítéka, hogy a mai község két településnek *Felsőbodony*-nak és *Alsóbodony*-nak az egyesüléséből keletkezett. (KISS 1980)

Kétpó 'helység Szolnok megyében'. ...A Két- előtag azzal kapcsolatos, hogy egykor két pó volt: *Kispó* és *Nagypó*. (KISS 1980)

Kétsoprony 'helység Békés megyében'....A Két- előtag arra mutat, hogy egykor két azonos nevű falu volt egymás mellett. ... (KISS 1980)

Kétszilvágy ld. *Vasszilvágy*

Kéttornyúlak 'helység Veszprém megyében'....A Kéttornyú- előtag a falu templomának két tornyára utal. (KISS 1980) A név az *egyház* szó szinonímája.

Kétújfalu 'helység Baranya megyében'...A Két- előtag a két számnévvvel azonos. (KISS 1980)

Kétvölgy 'helység Vas megyében'. 1944-ben *Permise* és *Ritkaháza* községet *Vashegyalja* néven egyesítették. ...Végleges nevét 1951-ben *Kétvölgyben* állapították meg. A település magját két patak völgy fogja közre....(KISS 1980)

A két számnév használata olyan tárgyakkal (torony, templom, völgy), kapcsolatos, amelyeknek az egy eredete itt nem mutatkozik meg, hanem két különálló torony, templom és völgy megjelöléséről van szó. A számnév jelzői szerepet tölt be összetett szó előtagjaként.

2.7. A 'második' sorszámnev a Volga-Urál vidékén.

A két részből álló falu részeinek első, második sorszámnevi megjelölése jellemző az oroszban és a csuvasban. A csuvasban azonban nem lehet eredeti az effajta megnevezés, mert a korábbi elnevezések szerint ami második, az a csuvasban alsó volt.

Irše h. Ašm.III.138.: csuv. *Irše* Kozm.u., csuvas falu neve, NAP: csuv. *Irše* or. *Čebakovo* ←

Pervoje Čebakovo + *Vtoroje Čebakovo* Ja., csuvas falu, Ar.: *Irše* or. *Vtoraja Čebakova* Ja. < *Irše* or.

Pervoje ← or. *pervoje* 'első' + *Čebakovo*, or. *Vtoraja* ← or. *vtoraja* 'második' + *Čebakova*.

Ikkěměš Xurašaš h. Ašm.-, NAP: csuv. *Ikkěměš Xurašaš* ← *Lutra Pakāš* or. *Vtoryje Xorševaši* ← *Lotrabagišev* + *Surnaja* + *Novaja* + *Jarandajkino* Kr., csuvas falu, Ar.:-. < csuv. *Ikkěměš* ← csuv. *ikkěměš* 'második' + *Xurašaš*, or. *Vtoryje* ← or. *vtoryje* 'második' + *Xorševaši*, or. *Lotrabagišev* < *Lotra* ← csuv. *lutra* 'alacsony, kis növésű, földközeli' ← *mari ladra* 'alacsony, kis növésű, földközeli, szétágazó, terebélyes' + *bagiš*: nem orosz eredetű szó + or. *-ev*: birtokos melléknévképző + or. *-o*.

A Kárpát medencében nincs 'második' jelentésű szóra adatunk. A magyar nyelv az *első*²⁶ és *második* megnevezések helyett *felső* és *alsó* megkülönböztetéseket használ. Az 'első' a 'második'-kal szinoním.

Felsőszuha ld. *Alsószuha* 'helység Borsod-Abaúj-Zemplén megyében'. A *Szuha* azzal kapcsolatos, hogy a falu a *Szuha* völgyében fekszik. A megkülönböztető szerepű *Alsó*- előtag *Szuhafő* község R. *Felsőszuha* névváltozatának előtagjával van korrelációban...(KISS 1980)

A *külső* rokon a másik, másodikkal, vö.:

Külsősárd 'helység Zala megyében'...(KISS 1980)

Külső-Szolnok ld. *Szolnok-Doboka vármegye* 'egykori vármegye a mai Románia területén. 1876-ban a korábbi *Belső-Szolnok* és *Doboka* vármegyéből, valamint egyéb területekből megalakították az egyesült *Szolnok-Doboka* vármegyét. *Belső-Szolnok* vármegye az egykori nagy, a Tiszától a Szamosig nyúló *Szolnok* vármegyéből szakadt ki a tatárjárást követően. ...(KISS 1980)

2.8. A 'kettő' jelentéssel kapcsolatos körbe tartoznak az 'iker, dupla, pár, elágazó' jelentésű szavak. Figyelembe kell venni, hogy bizonyos szavak mikor jelentenek elsősorban folyót és mikor kapcsolatosak a kettős jelentéssel, vö.: magy. *ág* 'patak, vízfolyás', tat. *agu* 'folyó, folyás'.

2.8.1. A 'kettő' jelentést tartalmazza a Volga-Urál vidékén a csuv. *jěkěr* 'kettős, iker', pl.:

Ikkěrši d. Ašm.III.96.: csuv. *Ikkěrši*, tisztás neve, NAP:-, Ar.-. < csuv. *Ikkěrši* < *Ikkěr* + *ši* ← vö. csuv. *šyv* 'víz'.

Jĕkĕr šāl h. Ašm.V.: csuv. *Jĕkĕr šāl* or. *Dva Kl'uča* Bug.u., település neve, NAP:-, Ar.:-. < csuv. *Jĕkĕr* ← csuv. *jĕkĕr* 'kettős, iker' + *šāl* ← csuv. *šāl* 'forrás', or. *Dva* ← or. *dva* 'kettő' + *Kl'uča* ← or. *kl'uč* 'forrás'.

Jĕkĕr šāl f. Ašm.V.118.: csuv. *Jĕkĕr šāl*, forrás neve, NAP:-, Ar.:-. < csuv. *Jĕkĕr* ← csuv. *jĕkĕr* 'kettős, iker' + *šāl* ← csuv. *šāl* 'forrás'.

Jĕkĕr Var h. Ašm.V.117.: csuv. *Jĕkĕr Var*, település neve, NAP:-, Ar.: csuv. *Jĕkĕr Var U.* < *Jĕkĕr* ← csuv. *jĕkĕr* 'kettős, iker' + *Var* ← csuv. *var* 'árok, patak'.

Jĕkĕr kiremet v. Ašm.V.117.: csuv. *Jĕkĕr kiremet*, kiremet neve, NAP:-, Ar.: csuv. *Jĕkĕr* ← csuv. *jĕkĕr* 'kettős, iker' + *kiremet* ← csuv. *kiremet* 'pogány áldozati hely'.

Jĕkĕr külĕ t. Ašm.V.117.: csuv. *Jĕkĕr külĕ* Bug.u., tó neve az or. Jakuškino falu környékén, NAP:-, Ar.:-. < csuv. *Jĕkĕr* ← csuv. *jĕkĕr* 'kettős, iker' + *külĕ* ← csuv. *kül* 'tó' + csuv. *-ĕ*: birtokos személyjel.

Jĕkĕrlĕ²⁷ šāl f. Ašm.V.117.: csuv. *Jĕkĕrlĕ šāl*, forrás neve, NAP:-, Ar.:-. < csuv. *Jĕkĕrlĕ* < *Jĕkĕr* ← csuv. *jĕkĕr* 'kettős, iker' + *-lĕ*: valamivel való ellátottságot jelölő képző + *šāl* ← csuv. *šāl* 'forrás'.

Jĕkĕrlĕ xārtnā d. Ašm.V.: csuv. *Jĕkĕrlĕ xārtnā* Cu., erdő neve az or. Šibylgi falu mellett, NAP:-, Ar.:-. < csuv. *Jĕkĕrlĕ* < *Jĕkĕr* ← csuv. *jĕkĕr* 'kettős, iker' + *-lĕ*: valamivel való ellátottságot jelölő képző + *xārtnā* ← csuv. *xārtnā* 'tisztás'.

2.8.2. A Kárpát medencében a magy. *iker*, *kerrős* szerepel, vö.:

Ikervár 'helység Vas megyében'...Azzal kapcsolatos, hogy Sárvár biztosítására a Rába két partjára egy-egy erősséget, azaz ikervárat emeltek...(KISS 1980)

Kettősmező hn. Szilágy vm. (LELKES 1998)

2.8.3. A csuv. *jĕkel*, dial. *ikel* 'makk, toboz'-nak az alakját két ív összege adja, köze van a *teker* szóhoz, amellyel jelentéstartalmában rokon a kerek, kör formája révén, de a teker és a kör etimológiailag két különböző szó. A folyónak vagy ároknak kétféle megnevezése (*Ikĕl*, *Jĕkĕršĕ*) egymást erősítik és az összetartozásra utalnak. Az *Ikĕl* és a *Jĕkĕr* egymásnak olyan alakváltozatai, ahol *-l* és *-r* összetartoznak, előzményük közös (*-ĕ*). A földrajzi nevekben, vö.:

Ikĕl šyrma f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Ikĕl (Jĕkĕršĕ) šyrma* Kra. < csuv. *Ikĕl* ← vö.: csuv. *jĕkel*, dial. *ikel* 'makk, toboz'²⁸ + *šyrma* ← csuv. *šyrma* 'árok, patak szakadék', *Jĕkĕršĕ* ← csuv. *jĕkĕr* 'kettős, iker', *jĕkĕreš* 'ikrek'.

2.8.4. A csuvas *jüplĕ* 'kettős' szó és a csuv. *juplā* 'elágazásos' szintén összefügg. Összetartozik a magyar *dupla* 'kettős' szóval.²⁹ A *dupla*³⁰ indoeurópai nyelvekben való előfordulásait számba kell venni és össze kell vetni a csuvas *jüplĕ* 'kettős' és a csuv. *juplā* 'elágazásos', valamint az *Ikĕl* és a *Jĕkĕr* földrajzi névi formák közszoói megfelelőit, a csuv. *jĕkel*, dial. *ikel* 'makk, toboz', csuv. *jĕkĕr* 'kettős, iker' szavakat.

Szókezdőjüket illetően a magyar *dupla* és a csuv. *jüplě* 'kettős' úgy viszonyulnak egymáshoz, mint a magyar *Gyula* és a tat. *Julaj*.

Jüplě var f. Ašm.V.32.: csuv. *Jüplě var*, patak, szakadék neve az or. Novo-Tojder'akovaja falu mezején, NAP:-, Ar.:-. < csuv. *Jüplě* ← *jüplě* 'kettős' + *var* ← csuv. *var* 'árok, patak'.

Juplã var d. Ašm.IV.340.: csuv. *Juplã var* Petr.u., határrész neve 1 versztára az or. Belaja Gora falutól, NAP:-, Ar.:-. < csuv. *Juplã* ← csuv. *jupã* 'elágazás, ág, mellékfolyó, folyótorkolat' + *lã* ← csuv. *-lã* : valamivel való ellátottságot jelölő képző + *var* ← csuv. *var* 'árok, patak'.

Joplě šor d. Ašm.IV.340.: csuv. *Joplě šor*, mező neve, NAP:-, Ar.:-. < csuv. *Joplě* ← csuv. *jupã* 'elágazás, ág, mellékfolyó, folyótorkolat' + *lě* ← csuv. *-lě* : valamivel való ellátottságot jelölő képző + *šor* ← ko. *šor* 'patak', udm. *šur* 'folyó', csuv. *šur* 'mocsár'.

Joplě kěper d. Ašm.IV.241.: csuv. *Joplě kěper*, egy híd neve az or. Csebokszari városban a Volgáról jövő úton, NAP:-, Ar.:-. < csuv. *Joplě* ← csuv. *jupã* 'elágazás, ág, mellékfolyó, folyótorkolat' + *lě* ← csuv. *-lě* : valamivel való ellátottságot jelölő képző + *kěper* ← csuv. *kěper* 'híd'.

Jupal d. Ašm.IV.347.: csuv. *Jupal*, ugyanaz mint csuv. *Jupallã*? hely neve, NAP: csuv. *Jupal* I., csuvas település, Ar.:-. < csuv. *Jupal* ← csuv. *jupã* 'elágazás, ág, mellékfolyó, folyótorkolat' + *lã* ← csuv. *-lã* : 1. valamivel való ellátottságot jelölő képző 1. vö. md. *l'aj, lej* 'folyó'.

A megfelelője használatos a magyarban, vö.:

magy. **dupla** 'kettős, (valamely italból) nagy adagot kitevő...Latin eredetű szócsalád, vö.: lat. *duplus* 'kétszeres, kettős'...(TESz)

magy. **dublé** 'a magy. kettőzés, a szövésben több fonál összesodrása, kettős szövési rendszerrel készített, mindkét oldalán más mintázatú, vastag szövet, kettős fonal, valódi felső és hamis alsó kőből álló drágakő utánzat...Francia eredetű szócsalád esetleg német közvetítéssel, vö.: fr. *doublé* 'megkettőzött, kettős, bélelt, nemesfémmel bevont fém, ...'(TESz) < magy. *dub-*: abszolút szótó + *-lé*: képző, fr. *doub-* + *-lé*.

magy. **pár** 'valamilyen szempontból egységet alkotó két ember, állat, tárgy együttese', 'másolat', 'egymáshoz tartozó két ember állat, tárgy közül az egyik, valakihez, valamihez hasonló, hozzá illő, versenyképes ember, állat, tárgy', 'néhány' ...Valószínűleg német eredetű. vö.: ném. *Paar*, ófn., kfn. *pâr* '(jelzőként) két egymáshoz tartozó darabja, két darabból álló együttese valaminek'...A német szó átvétel a latinból, vö.: lat. *par* mn. 'egyenlő, hasonló, megfelelő, fölértő', fn. 'valakinek, valaminek párja, társa, mása, egy pár', ez valószínűleg a *pars* 'rész' főnévvel áll etimológiailag kapcsolatban. ...Az átvétel kora és az átadó nyelvjárás nem állapítható meg közelebbről. (TESz) < magy. *pá-*: abszolút szótó + *-r*: képző, ném. *Paa-* + *-r*, ófn., kfn. *pâ-* + *-r*, lat. *pa-* + *-r*.

2.8.5. A baskírban vele rokon szóban, az **ajgyr**-ban pedig teljesen zöngés *-g-t* ejtenek. Sőt, az előtte ejtett *-j-* eredeti *-t-* fejleménye: A bask. *ajgyr* 'elágazó' szó belsejében *-jg-*, a szó szimbolikusan **VjgVr** (vö.: CZEGLÉDI 2004). Az *ajgyr* forma kapcsolatban van a bask. *ajyr*, *ajryr*, *ajry* 'folyóelágazás, mellékfolyó, patak' jelentésű szavakkal úgy, hogy a *-g-* tűnt el. Szerkezeti felépítése: bask. *ajgy-*: abszolút szótó + *-r*: képző, *ajy-* + *-r*, *ajy-* + *-ry*, *aj-* + *-ry*.

A *-tk-* kiinduló zárhang + zárhang mássalhangzó kapcsolat nazalizációs és zöngésedési folyamatban (*-nk-* > *-ng-*) való részvételét mutattuk be a fentiekben. Egy másik irányú változás szerint előbb zöngésedési folyamatban vehettek részt, majd ezt követően, vagy a zöngésedéssel egy időben palatalizáció érthette a *t* > *d* > *d'* > *j*. A földrajzi nevekben, vö.:

Ajgyr h. TB.20.: bask. *Ajgyr* or. *Ajgir* Belor., település neve. < *Ajgyr* ← bask. *ajgyr* '1. csődör, mén 2. nagy'.

Ajgyrtaš h. TB.20.: bask. *Ajgyrtaš* Belor., város neve, < bask. *Ajgyrtaš* < *Ajgyr* ← bask. *ajgyr* '1. csődör, mén 2. nagy' + *taš* ← bask. *taš* 'kő'.

Ajgyrbatkan h. TB.20.: bask. *Ajgyrbatkan* or. *Ajgyrbatkan* Abz., tanya neve, < bask. *Ajgyrbatkan* < bask. *Ajgyr* ← bask. *ajgyr* '1. csődör, mén 2. nagy' + *batkan* ← bask. *batkan* 'tompított, finomított'

Ajgyrjal h. TB.20.: bask. *Ajgyrjal* or. *Ajgyrjal* Belokat., falu neve < *Ajgyrjal* < *Ajgyr* ← bask. *ajgyr* '1. csődör, mén 2. nagy' + *jal* ← bask. *jal* 'sörény, üstök, sűrű fésű, hegygerinc, hegyhát', or. *Ajgyrjal* ← bask. *Ajgyrjal*.

Ajgyrjal tauy TB.20.: bask. *Ajgyrjaltauy* Davl., város neve, < *Ajgyrjaltauy* < *Ajgyr* ← bask. *ajgyr* '1. csődör, mén 2. nagy' + *jal* ← bask. *jal* 'hegygerinc, hegyhát' + *tauy* ← bask. *tau* 'hegy' + bask. *-y*: birtokos személyjel.

Ajgyrjaly bašyuy d. TB.20.: bask. *Ajgyrjaly bašyuy* Sterlib., szántóföld, mező, < bask. *Ajgyrjaly* < *Ajgyr* ← bask. *ajgyr* '1. csődör, mén 2. nagy' + *jaly* ← bask. *jal* 'hegygerinc, hegyhát' + *bašyuy* ← vö.: bask. *Bašyuy*: víznév + bask. *-y*: birtokos személyjel.

Az *Ajgyr* forma szántóföld, tanya, falu, város nevében szerepel. Közszóként *ajgyr* '1. csődör, mén 2. nagy' jelentésben ismert ma a baskíroknál. Körültekintően kell eljárunk minden egyes névnél, amikor az alapul szolgáló közszót állapítjuk meg. A 'csődör, mén' jelentés csak akkor jöhet számításba, ha a helynek valamilyen kapcsolata van a lótarással, vagy pedig akkor, ha a csődör a nevé a nemi szervéről kapta. A 'nagy' jelentésre pedig akkor gondolhatunk, ha a hely a folyó forrás felőli szakaszával kapcsolatos s ha 'öreg, régi' jelentésben kell értelmeznünk.

A 'mén' jelentés a ló és elnevezéseinek valamint a folyók és szakaszának nevei kapcsán érthető meg. A kettő között összekötő láncszem az 'alul, lent lévő, a láb, a vékony, hajlékony' jelentéstartalom, amely a folyómederrel, a mélyedéssel, hajlással, íveléssel egyaránt kapcsolatos. A ló akkor kaphatta az elnevezést, amikor megülték és a lovasnak, vagyis az embernek lábként szolgált. Más szóval a ló menésre, közlekedésre alkalmas ugyanúgy, mint a folyó. Az *ajgyr* forma kapcsolatban lehet a bask. *ajyr*, *ajyry*, *ajry* 'folyóelágazás, mellékfolyó, patak' jelentésű szavakkal és a formája, működése révén a csődör nemi szervét hozzá hasonlították, így megkapta a baskírban az *ajgyr* 'csődör' nevet. A fenti alakváltozatok keletkezése lehetséges a *-g-* réshangúsodása, majd eltűnése során: *ajgyr* > **ajgyr* > *ajyr*. Az *ajgyr* forma tehát kapcsolatban van a bask. *ajyr*, *ajyry*, *ajry* 'folyóelágazás, mellékfolyó, patak' jelentésű szavakkal ezen a szálon is.

A földrajzi nevekben a szó belsejében *-j-* maradt meg, a szó szimbolikusan **VjVr**, vö.:

Ajyr f. TB.20.: bask. *Ajyr* or. *Air* Salavat., az or. Jur'uzan' baloldali mellékfolyója. < bask. *Ajyr* ← bask. *auyr* < *ajyr* 'folyóelágazás, patak', or. *Air* ← bask. *Ajyr*.

Ajyrgol f. TB.20.: bask. *Ajyrgol* or. *Airgul* Kumert., az or. Kujurgaza baloldali mellékfolyója. < bask. *Ajyrgol* ← bask. *auyr* < *ajyr* 'folyóelágazás, patak' + bask. *gol, kul* 'völgy', or. *Airgul* ← bask. *Ajyrgol*.

Ajyrkul f. TB.20.: bask. *Ajyrkul* or. *Airkul* Davl., az or. Karamala jobboldali mellékfolyója és az or. Uršak baloldali mellékfolyója < bask. *Ajyrkul* < *Ajyr* ← bask. *auyr* < *ajyr* 'folyóelágazás, patak' + *kul* ← bask. *gol, kul* 'völgy'.

Ajyrtoba t. TB.20.: bask. *Ajyrtoba* / *Ajryntoba* or. *Airtoba* Mijak., tó neve < bask. *Ajyrtoba* < *Ajyr* ← bask. *auyr* < *ajyr* 'folyóelágazás, patak' + *toba* ← bask. *toba* 'örvény', *Ajryrn* ← vö.: bask. *auyr* < *ajyr* 'folyóelágazás, patak' + *toba*, or. *Airtoba* ← bask. *Ajyrtoba*.

Ajyry f. TB.20.: bask. *Ajyry* or. *Ajry* Kugarč., az or. Sabakla baloldali mellékfolyója < bask. *Ajyry* ← bask. *ajyry* 'folyóelágazás, mellékfolyó, patak', or. *Ajry* ← bask. *Ajry* + *kül*

Ajyrykül t. TB.20.: bask. *Ajyrykül* or. *Ajyrykul'* Tujm., tó neve < bask. *Ajyrykül* < *Ajyry* ← bask. *ajyry* 'folyóelágazás, mellékfolyó, patak' + *kül* ← bask. *kül* 'tó', or. *Ajyrykul'* ← bask. *Ajyrykül*.

Ajryk d. TB.20.: bask. *Ajryk* or. *Ajryk* Kalt., mező neve < bask. *Ajryk* ← bask. *ajryk* 'folyóelágazás, mellékfolyó, patak', or. *Ajryk* ← bask. *Ajryk*.

Ajry Karagaj f. TB.20: bask. *Ajry Karagaj* or. *Ajry Karagaj* Zianč., az or. Szazala jobboldali mellékfolyója < *Ajry* ← bask. *ajyry, ajry* 'folyóelágazás, mellékfolyó, patak' + *Karagaj*, or. *Ajry Karagaj* ← bask. *Ajry Karagaj*.

Jörögajer f. TB.67.: bask. *Jörögajer* or. *Jurukair* Bajm., az or. Sakmara mellékfolyója, < bask. *Jörögajer* < *Jörög* ← bask. *jörög* 'gyors' + *ajer* ← bask. *ajer* < *ajyr* 'mellékfolyó'.

Äjartau h. TB.174.: bask. *Äjartau* or. *Ejartau* Mijak., város neve, < *Äjartau* < *Äjär* ← bask. *ajer* 1. 'nyereg' 2. < *ajyr* 'mellékfolyó' + *tau* ← bask. *tau* 'hegy', or. *Ejartau* ← bask. *Äjartau*.

Äjártaš h. TB.174.: bask. *Äjártaš* Abz., város neve, < bask. *Äjártaš* < *Äjär* ← bask. *ajer* 1. 'nyereg' 2. < *ajyr* 'mellékfolyó' + *taš* ← bask. *taš* 'kő'.

A folyók, tavak, mező és települések nevében szereplő *Ajyr*, *Ajyry*, *Ajry*, *Äjär* változatok teljesebb alakja az *Ajryk* < *Ajyryk. A szóbelseji *-j-* lehet korábbi *-jg-* > *-jɣ-* > *-j-* ill. *-g-* > *-ɣ-* > *-j-* fejleménye. Közsói jelentésük 'patak, folyó, mellékfolyó, folyóelágazás'. A 'nyereg' jelentés úgy kapcsolódik ide, hogy annak a jelentése '1. két hely közötti mélyedés, azaz átjáró 2. vö. ló hátán lévő nyereg.' A két jelentés között az összekötő kapocs az alaki hasonlóság. Az elsődleges jelentés a mélyedés, völgy, folyó' stb. lehetett. A kettősség az alakjában rejlik. A nyereg oldalnézetből olyan, mint a folyó, az árok keresztmetszete, azaz alul egy pontban találkozó két ív³¹. Funkciójában is van közös összekötő szál, mert egyfelől a *nyereg* alakú folyómederben víz, vagy az emberek közlekednek, hiszen átjárónak nevezik a nyeret, vö.: magy. *Pilisnyereg*, másfelől a lovon a *nyeregben* emberül.

2.8.6. Az elágazó jelentést hordozzák a hegyes, ék alakú természeti jelenségek és tárgyak, vö.: csuv. *šaškā* 'hegyes, éles' szó, hiszen nemcsak a folyóelágazás hegyes, hanem a hegy is az elágazásnál keletkezik. Szerkezeti felépítése: A szónak a

családjába tartozik a magy. *sás, sas, sasszeg*³² stb., megvan a földrajzi nevekben is, vö.: csuv. *ša-*: abszolút szótó + *-škă*: képző, magy. *sá-* + *-s*, *sa-* + *-s*. A Volga-Urál vidéke földrajzi neveiben vö.:

Măn Šěvěš h. Ašm.VIII.311.: csuv. *Măn Šěvěš*, település neve, NAP: csuv. *Măn Šěvěš* or. *Bol'sije Šiuši* A., csuvas falu, Ar.: csuv. *Măn Šěvěš* or. *Šiuši Bol'sije* A. < csuv. *Măn* ← csuv. *măn* 'nagy' + *Šěvěš* (< *Šivüš < *Šiwüš), or. *Šiuši* ← nem orosz *Šiwüši + *Bol'sije* ← or. *bol'sije* 'nagy'.

Ugyanannak a folyónak egy kétágú mellékfolyója a 'Nagy Szubacs' és a 'Kis Szubacs', vö.:

Ydžyd Subač f. TSK.108.: ko. *Ydžyd Subač* or. *Bol'soj Subač*, az or. Jirva jobboldali mellékfolyója, hossza 61 km. < ko. *Ydžyd* ← ko. *ydžyd* 'nagy' + *Subač*³³: folyó neve.

Poni Subač f. TSK.108.: ko. *Poni Subač* or. *Malyj Subač*, az or. Jirva jobboldali mellékfolyója, hossza 38 km. < ko. *Poni* ← ko. *poni* 'kicsi' *Subač Subač* or. *Malyj* ← or. *malyj* 'kicsi' + *Subač*: folyó neve.

Szerkezeti felépítésük: csuv. *Šěvě-*: abszolút szótó + *-š*: képző, or. *Šiu-* + *-ši*, ko., or. *Suba-* + *-č*.

Idetartozik a *sas* földrajzi névi elem a Kárpát-medencében, pl.: *Tiszasas* 'helység Szolnok megyében'. A *Sas* hn. magyarázatához l. *Mezősas* szócikkét...(KISS 1980)

Mezősas 'helység Hajdú-Bihar megyében'. A *Sas* hn. a *szn.*-ként is alkalmazott m. *sas* madárnévből keletkezett. Vö.: *Sas* *szn.*, valamint *Sasad* 'falv a budai Sas-hegy táján'. Kevésbé meggyőző feltevés szerint a *Sas* hn. a *sás* növénynévvel illetőleg azzal kapcsolatos, hogy a falu lakosai számára fontos jövedelmi forrás lehetett a *sás* feldolgozása. (KISS 1980)

Segesvár 'romániai város Erdélyben'. Előtagja a helynevekben megőrződött m. R. *seg*, *-ség* 'domb, halom' *-s* képzős származéka...(KISS 1980)

Sásd 'helység Baranya megyében'. A m. *sás* növénynév *-d* képzős származéka. (KISS 1980) Elvileg a névnek szolgálhatott alapul a m. *sás* növénynév, de a szócsalád gyökere a folyóelágazásnál keletkezett 'csúcs, szeg, hegy' jelentéshez vezet.

Sashalom '1950-től Budapesthez tartozó település'. Az 1923-ban községgé alakított települést a terület legmagasabb pontjáról, egy 155,9 m. magas halomról nevezték el. Némelyek szerint erre a területre vonatkozik az 1326 óta adatolható R. *Farkashalma*. (KISS 1980)

Sas-kő '899 m. magas sziklaszirt a Kékestől keletre'. Azzal kapcsolatos, hogy a sziklákon *sas* szokott tanyázni. Vö.: Ajnácskő. (KISS 1980)

Sasvár ld. *Parádsasvár* 'helység Heves megyében'. Az 1947-ig közigazgatásilag *Parádh*hoz tartozó völgykatlanban gróf Károlyi Györgyné ...kastélyt építtetett, amelyet *Sasvárnak* kezdtek el hívni. Ez az épületnév vonódott át a településre. (KISS 1980)

Szerkezeti felépítésük: *Sa-*: abszolút szótó + *-s*: képző, *Sá-* + *-s*, *Sege-* + *-s*.

Idetartoznak, elágazó jelentést is tartalmaznak pl. a *magy. szarm* 'vízmeder, árok elágazó része, ld. csuv. *šyrma* 'árok, patak, szakadék; *szárma*: töltött káposzta vö.: oszm. *szarmak* 'begöngyöl, körülvesz,' ld. magyar tekerni; *származik* 'utódként létrejön, születik, folyik, árad, valami valahonnan ered, terem'; *szarv* 'elágazó'; *ökör*: elágazó szarváról kapta a nevét; *szárny* 'szárny 'oldalsó uszony', ld. *sasszeg* 'elágazó szeg'-hez hasonló a szárny is; *szárnyék* 'valamely tárgy oldalsó, szélső része, szárnya'; *sas* madár, az elágazó szárnyáról, de az éles karmairól, csőréről vagy az éles szeméről is kaphatta a nevét; *iker* 'kettős, ugyanazon anyától ugyanazon születéskor világra hozott két vagy több gyermek valamelyike'. Csuvasos jellegű ótörök jövevényszó...(TESZ); *ökör*³⁴.

Az elágazó jelentést olyan földrajzi terület kaphatta, ahol folyóelágazás van, hegyes, csúcsos, ék alakú, amely kaphatta a nevét a folyókezdet hegyes, csúcsos alakjáról, vö.: *szeg*, *szög*, és kaphatta a két ágáról, amely hasonlóan szöveget zár be. A kétágú folyó által bezárt területen voltak az első lakóhelyek, ilyen alakú az őshaza, amely kifejezi az őshöz, az anyához, a forráshoz tartozást. Hozzá hasonlóak a szarvas állatok, a kiterjesztett szárnyú madarak. Volt ék alakú hadtest, továbbá ilyen hegyű a nyíl, amelynek kapcsolata a magyarokkal közismert. Az etimológiailag idetartozó szavak vizet, ősanját, őshazát, istent, királyt, uralkodót, szarvval rendelkező állatot, vagy elágazó szárnyú madarat stb. is jelentenek. Pl.: sumér *sar*, *sarru* 'király', magy. *szarv*, tör. *tengri* 'isten', md. *tenger* 'víz' a magyarban is megvolt.

Eleink gondolkodásában a kettő és az egy azonos, ezért a fél és az egy(ik) is lehet egy. A kettő tulajdonképpen egy és az egy valójában kettő. Az elágazó jelentés számos nyelvben használatos, vö.: finn *aarto* 'ágas, fogas (fa, melyre valamit akasztani lehet), *ankkuri* 'horgony vasmacska' *haara*³⁵ 'ág, elágazás' *joen haara* 'folyó-ág', *suku-haara* 'nemzetiségi ág', *joke-haara* 'folyóág',

haarikko 'kétágú valami, ágas villa, *haaro* 'söröskanna (két kiálló fogantyúval) *haaru* 'ágas valami' *hari* 'szétterpesztett állapot, fölhalászó horgony...' (SZINNYEI 1884) < finn *aar-*: (< *aa-*: abszolút szótó + *-r*: képző) relatív szótó + *-to*: képző; 1. *ankku-*: abszolút szótó + *-ri*: képző 2. *ank* + *kuri* (< *ku-*: abszolút szótó + *-ri*: képző; *haa-*: abszolút szótó + *-ra*: képző; *haa-*: abszolút szótó + *-rikko*: képző; *haa-*: abszolút szótó + *-ro*: képző; *haa-*: abszolút szótó + *-ru*: képző; *ha-*: abszolút szótó + *-ri*: képző.

A finn adatok azért is értékesek, mert hangtanilag összetartoznak a magyarok *hungar* nevével, és támogatják azt a megállapításunkat, hogy a szókezdő *h-* nem lehet protetikusan, hanem etimologikusan. (CZEGLÉDI 2004) A név szerkezeti felépítése: *hunga-*: abszolút szótó + *-r*: képző. Jelentéstartalmában benne van a 'forrásból, magból való elágazás, kihajtás, a forráshoz való tartozás, forrással, maggal ellátottság'. A bask. *Ungar*, ko. *Vangyr* földrajzi névi előfordulása arra utal, hogy a megnevezett folyó, árok is ugyanezt a jelentést tartalmazza. Az embert a víz születésének mintájára nevezték el s a dinasztia névből keletkezett népnevek a legősibbek. El kell különíteni azoktól a népnevektől, amelyeknek valamely földrajzi név szolgált alapul. Ezek rendszerint mások által használt nevek és jóval későbbi keletkezésűek.

Az 'iker' és az 'elágazás' jelentésű szavak rokonok, ezt igazolják az altáji nyelvekben használt adatok is, vö.: baskír: *ajry*, *ajryr*, *ajgyr*, *ajgyry*³⁶ 'elágazás, elágazó víz', *ađyr*³⁷ 'elágazó' (< *ađy-*: abszolút szótó + *-r*: képző); csuv. *májra*³⁸ 'szarv' (< *máj-*: abszolút szótó + *-raka*: képző); csuv. *vákár*, *mákár*³⁹ 'ökör', ÓT., türkm. oszm. *öküz*, kirg., kumük *ogüz*, ujb. *hoküz*, üzb. *xikiz*, kazah, nog. *ögiz*, k.kalp. *ogiz*, bask. tat. *ügez*, 'ökör', vö.: mong. *üxer* 'tehén'. Lehetséges, hogy hangutánzó eredetű szó, vö.: oszm. *ogür*, bask., tat. *üker*, kazah, nog. *ökir*, kumük *ökür*, ujb. *höküri*, *boküri* 'ördítani'...(JEGOROV 1964) < *vákä-*: abszolút szótó + *-r*: képző, *mákä-* + *-r*, ÓT., türkm. oszm. *ökü-* + *-z*, kirg., kumük *ogü-* + *-z*, ujb. *hökü-* + *-z*, üzb. *xiki-* + *-z*, kazah, nog. *ögi-* + *-z*, k.kalp. *ogi-* + *-z*, bask. tat. *üge-* + *-z*, mong. *üxe-* + *-r*, oszm. *ogü-* + *-r*, bask., tat. *üke-* + *-r*, kazah, nog. *öki-* + *-r*, kumük *ökü-* + *-r*, ujb. *hökü-* + *-ri*, *bökü-* + *-ri*.

A fenti szavak jelentésfejlődése: a víz hangját utánzó szó → vizet jelentő → kétágú folyót jelentő → szarv → szarvval rendelkező állat. Eleinte csak nőstény állatra vonatkozhatott, hiszen a vízforrás, a víz is női természetű, hiszen utódok, azaz folyók létrehozására alkalmas. Az ehhez hasonló, női természetű élőlények megkapták ezt az elnevezést. Jellemzőjük, bennük van a képesség, hogy női és férfi utódokat egyaránt tudnak létrehozni. Az anya nemcsak egy, hanem egyben kettő is.

2.8.7. A kétágú folyónak az egyike is és a másika is viseli a ko. *Dvojnik*, or. *Dvojnîk* 'kettős' jelentésű elnevezést, vö.:

Dvojnik f. TSK.28.: or. *Bol'šoj Dvojnik*, az or. Pečora jobboldali mellékfolyója, hossza 116 km. Az or. *Bol'šoj Dvojnik* és az or. *Malyj Dvojnik*, vagy *Verxnij Dvojnik* és *Nižnij Dvojnik* párhuzamosan folynak, ko. *Ydžyd Dvojnik* vagy *Vylyš' Dvojnik* és

Dzolja Dvöjnik vagy *Ulys Dvöjnik*, < or. *Bol'soj* ← 'nagy' + *Dvojnik* ← or. *dvojnik*⁴⁰ 'hasonmás', *Malyj* ← or. *malyj* 'kicsi, kis' + *Dvojnik*, ko. *Ydžyd* ← ko. *ydžut* 'nagy' + *Dvöjnik* ← or. *dvojnik*⁴¹, ko. *Vyl'ys'* ← ko. *vylis'* 'felső' + *Dvöjnik*, ko. *Dzolja* ← ko. *dzol'a* 'apró, kicsi' + *Dvöjnik*, ko. *Ulys* ← ko. *ulys*⁴² 'alsó' + *Dvöjnik*.

A név azért is érdekes, mert az egyik is a 'hasonmás' jelentésű elnevezést viseli, a másik is. Ugyanakkor az or. *dvojnik* tartalmazza a *dvojn'a* 'ikrek' jelentést. A komi *dvöjnik* és az or. *dvojnik* viszonyát és szócsaládját alaposabban is körül kell járni, mert az előtagnak (ko. *dvöj*, or. *dvoj*) közül van az or. *dva* 'kettő' és indoeurópai nyelvi megfelelőihez, a magyar *dupla* szóhoz és családjához. Mindemellett az egyik hasonmás 'nagy' és 'felső', a másik pedig 'kicsi' és 'alsó' jelentésű.

2.8.8. A földrajzi névben a csuv. *Xäväl* és az or. *Kuš*⁴³ egymásnak megfelelő párhuzamai.

Xäväl šyrma h. Ašm.XVI.312.: csuv. *Xäväl šyrma* Jal., település neve, NAP: csuv. *Xävälšyrma* or. *Kušelga* Jal., csuvas falu, Ar.:-. < csuv. *Xäväl* ← csuv. *xäväl*⁴⁴ 'kettős, dupla' + *šyrma* ← csuv. *šyrma* 'árok, patak, szakadék', or. *Kušelga* < *Kuš* ← nem orosz *kuš* vö.: csuv. *xäš*⁴⁵ (< *xuš*, *kuš*), *xäšē*⁴⁶ (< *xäš* + -ē: birtokos személyjel) 'valamelyik közülük' + *elga* ← tat. *jelga* 'folyó'.

2.8.9. A 'kettő és elágazó' jelentésű szavak és a víznevek alaki egybeesése miatt olykor nehéz elkülöníteni a 'folyó' és a 'kettő' jelentést, vö. a Volga-Urál vidékén. Nem lehet véletlen, hogy a számnév és a víz szó alakilag egybeesik. A számok logikája a víz, a folyó születésének módján alapul. Az alábbiakban nem a számnév, hanem víz jelentésű szó szolgált alapul a neveknek. A csuvas *ik* 'kettő' szóval esik egybe az *Ik* folyónév:

Ik kassi h. Ašm.:-, NAP: csuv. *Ikkassi* or. *Ikkovo* ← *Vtoroje Ikkovo* Č., csuvas falu, Ar.: csuv. *Ik*: víznév + *kassi* ← csuv. *kasä* 'falu' + csuv. -i: birtokos személyjel.

Yktyl' f. TSK.40.: ko. *Yktyl'* / *Yktyl* or. *Iktyl'* / *Uktyl'*, az or. Južnaja Mylva baloldali mellékfolyója, hossza 68 km. < ko. *Yktyl'* < *Yk*: folyónév + *tyl'*.

Ik viš xošši d. Ašm.V.: csuv. *Ik viš xošši*, tisztás neve, NAP:-, Ar.:-. < csuv. *Ik*: folyónév + *viš* ← ko. *viš* 'folyam, csatorna, amely a folyót a tóval köti össze' + *xošši* ← csuv. *xušä* 'köz' + csuv. -i: birtokos személyjel.

Ik xutlāx šyrma f. Am.III.90.: csuv. *Ik xutlāx šyrma* Buu., kis folyó, NAP:-, Ar.:-. < csuv. *Ik*: folyónév + *xutlāx* ← csuv. *xutlāx* 'terület, vidék, valaminek a közén lévő' + *šyrma* ← csuv. *šyrma* 'árok, patak, szakadék'.

Ikebaš f. TB.54.: bask. *Ikebaš* or. *Ikebaš* Burz., az or. Bol's(oj) Nuguš jobboldali mellékfolyója. < bask. *Ikebaš* < *Ike*: folyónév + *baš* ← bask. *baš* 'fő, fej'.

Ikejylga f. TB.54.: bask. *Ikejylga* or. *Iki-jelga* Burz., az or. Bol's(oj) Nuguš jobboldali mellékfolyója. < bask. *Ikejylga* < *Ike*: folyónév + *jylga* ← bask. *jylga* 'folyó', or. *Iki* ← nem orosz *Iki*: folyónév + *jelga* ← tat. *jelga* 'folyó'.

Ikekiül t. TB.55.: bask. *Ikekiül* or. *Ikikul'* Išim., tó. < bask. *Ikekiül* < *Ike*: folyónév + *kiül* ← bask. *kiül* 'tó'.

A Kárpát medencében idetartozhat, pl.:

Iklad 'község Pest megyében Aszódától északnyugatra'...(KISS 1980) A név összetett szóból áll: *Ik* + *lad*: vö.: *Nyékládháza* (*Nyék* + *lád* + *háza*) középső eleme.

2.9. A *három* számnévvel illetve a 'három' jelentéssel kapcsolatos nevek között vannak olyanok, amelyek a 'három' tőszámnévet tartalmazzák a Volga-Urál vidéken.

Az akadémiai álláspont szerint a magy. *három* 'kettőnél egyel több...' (MÉK) Ósi örökség a finnugor korból, vö.: vog. *kōrem*, md.E. *kolmo*, M. *kolmā*, finn *kolme*, észt *kolm* 'három'...(TESz) < magy. *háro* 'kettő' + *m*: 'egy', vog. *kōre-* + *-m*, md.E. *kol-* + *-mo*, M. *kol-* + *-mā*, finn *kol-* + *-me*, észt *kol-* + *-m*. Az utótag jelentésére vö.: magy. *mag* kezdő mássalhangzója, amely eredeti *t* fejleménye: *t* -> *δ*-> *w*-> *m*-.

Az altáji nyelvekben a következő alakok használatosak, vö.: csuv. *viš* 'három' ...ÓT. azerb., türkm., oszm, kirg., ujb., alt., ojr. *üč*, üzb. *uč*, tuv., sor, kazah, k.kalp., nog. *üş*, hakasz, jak. *űs*, tat. *öč*, bask. *ös* 'három', vö.: sumer *uč*...(JEGOROV 1964) < csuv. *vi* + *š*, ÓT. azerb., türkm., oszm, kirg., ujb., alt., ojt. *ü* + *č*, üzb. *u* + *č*, tuv., sor, kazah, k.kalp., nog. *ü* + *š*, hakasz, jak. *ű* + *s*, tat. *ö* + *č*, bask. *ö* + *s* 'három', vö.: sumer *u* + *č*. Az eredeti szókezdő mássalhangzó részben megmaradt, vö.: *t* -> *δ*-> *w*-> *v*-, részben vokalizáción keresztül eltűnt, vö.: *t* -> *δ*-> *w*-> *V*-> *0*-.

A K-mong. *ghurban*, *gurav* 'három' szerkezeti felépítése: *ghur*, *gura* 'kettő' vö.: K-mong. *khobar*, *xoër* 'két, kettő' + *ban*, 'egy' vö.: 'mag, én'. A magyar három számnév ennek alakváltozata, vö.: *háro* 'két, kettő' vö.: K-mong. *khobar*, *xoër* 'két, kettő' + *-m* 'mag, én'.

Az indoeurópai nyelvcsaládba sorolt nyelvekben, vö.: orosz *tri* Indoeurópai típusú közszláv szó, vö.: litv. *trīs* 'három', lat. *trēs* 'ua.', görög *treis* 'ua.', óind. *trajas* 'ua.', ném. *drei* 'ua.', ang. *three* 'ua.'...(SIS) < orosz *t* + *ri*, litv. *trỹ-* (< *t* + *rỹ-*) + *-s*, lat. *trē* (< *t* + *rē*) + *-s*, görög *trei* (< *t* + *rei*) + *-s*, óind. *traja* (< *t* + *raja*) + *-s*, ném. *d* + *rei*, ang. *th* + *ree*.

A 'három' számnévek alapjelentése kettőhöz tartozó, kettő meg egy'. Úgy is felfoghatjuk, hogy a két szülő és az utód együttese. Ezt tükrözi a számnévek szerkezeti felépítése is.

2.10. A földrajzi nevekben a *víz* szó és a víz jelentéssel kapcsolatos szavak igen gyakoriak, amelyek összefüggnek az **egy**, a **kettő** és a **három** számnévvel. Ezt a kapcsolatot tükrözik a nyelvekben használatos közsók is, vö.: csuvas *viš* 'három', finn *vis* 'folyó'? A Volga-Urál vidéke földrajzi neveiben, pl.:

Viš Pürt Šamāršā h. Ašm.XVII.297.: csuv. *Viš Pürt Šamāršā* or. *Trex-Izb-Šemurša*, falu neve, NAP: csuv. *Višpürt Šamāršā* or. *Trexizb-Šemurša* Še., csuvas falu, Ar.:-. < csuv. *Viš* ← csuv. *viš* 'három' + *Pürt* ← csuv. *pürt* 'ház' + *Šamāršā*.

Viš juman varē d. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Viš juman varē* Ja., < csuv. *Viš* ← csuv. *viš* 'három' + *juman* ← csuv. *juman* 'tölgy' + *varē* ← csuv. *var* 'árok, patak' + csuv. -ē: birtokos személyjel.

Viš sul jupē d. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Viš sul jupē* M. < csuv. *Viš* ← csuv. *viš* 'három' *sul* ← csuv. *sul* 'út' + *jupē* ← csuv. *jup* 'elágazás' + csuv. -ē: birtokos személyjel.

Viš tu d. Ašm.:-, NAP::-, Ar.: csuv. *Viš tu Ja.* < csuv. *Viš* ← csuv. *viš* 'három' + *tu* ← csuv. *tu* 'hegy, domb, halom'.

Višpürt Sali h. Ašm.:-, NAP: csuv. *Višpürt Sali* or. **Tri-Izby** C., csuvas falu, Ar.::-. < csuv. *Višpürt* < *Viš* ← csuv. *viš* 'három' + *pürt* ← csuv. *pürt* 'ház' + *Sali* ← csuv. *sala* 'orosz falu, falu' + csuv. *-i*: birtokos személyjel, or. *Tri* ← or. *tri* 'három' + *Izby* ← or. *izba* 'ház'.

Viš šyrma poš f. Ašm.:-, NAP::-, Ar.: csuv. *Viš šyrma poš* Čgs., < csuv. *Viš* ← csuv. *viš* 'három' + *šyrma* ← csuv. *šyrma* 'árok, patak, szakadék' + *poš* ← csuv. *puš* 'fő, fej'.

Šurläx Viš kil h. Ašm.:-, NAP::-, Ar.: csuv. *Šurläx Viš kil* Jan. < csuv. *Šurläx* < *Šur* ← csuv. *šur* 'mocsár' + *-läx*: valamivel való ellátottságot jelölő képző + *Viš* ← *viš* 'három' + *kil* ← csuv. *kil* 'ház'.

Troickij Posad h. Ašm.X.: or. *Troickij Posad*, település neve, NAP::-, Ar.::-. < or. *Troickij* ← ld. or. *troica* 'szentháromság, pünkösöd') + *Posad* ← or. *posad* 'mezőváros'.

Trexbaltajevo h. Ašm.IX.: or. *Trexbaltajevo* Še., falu neve, NAP: or. *Trexbaltajevo* Še., csuvas, orosz, tatár és mordvin falu, Ar.::-. < *Trexbaltajevo* < *Trex* ← or. *tr'ox* 'három' + or. *Balta?* + or. *-jev*: birtokos melléknévképző + or. *-o*.

Trijer h. Ašm.:-, NAP: or. *Trijer* Šu., mezőgazdasági közösség önálló csuvas településsel, Ar.::-. < or. *Trijer* < *Tri* ← or. *tri* 'három' + *jer*.

A Kárpát medencében, pl.:

Háromfa 'helység Somogy megyében'. A falu olyan helyen épült, amelynek három fa volt a jellegzetessége. ... (KISS 1980)

Háromhuta 'helység Borsod-Abaúj-Zemplén megyében'. ...A korábban Regéchez tartozó három üveghutát, mégpedig Ó-, Közép- és Újhutát *Háromhuta* néven községgé alakították. (KISS 1980)

Háromkút ld. *Bélapátfalva* 'helység Heves megyében'....Mónos határában, a Bél-kőtől északnyugatra épült 1240 előtt a Boldogságos Szűzről nevezett bélháromkúti cisztercita apátság, amely alatt az *Apátfalva*-nak hívott falu kialakult. (A *Háromkút* nevet az apátsági templom közvetlen közelében levő Hármass forrásról kapta az apátság. (KISS 1980)

Háromszék 'romániai táj a Székelyföldön'. *Három* széknek, mégpedig a Kézdi-, Orbai- és Sepsiszeknek az egyesüléséből jött létre *Háromszék*....(KISS 1980)

Háromalmás hn. Arad vm., *Háromfalu* hn. Maros-Torda vm., *Háromház* hn. Vas vm.,

Háromkút hn. Csík vm., *Hárommalatin* hn. Liptó vm., *Háromrevuca* hn. Liptó vm., Háromság ld. Szentháromság hn., *Háromsátor* hn. Vas vm., *Háromszlécs* hn. Liptó vármegye, *Háromtorony* ld. *Szinice* Krassó-Szörény vm., *Háromudvar* hn. Trencsén vm. (LELKES 1998)

2.11. A 'harmadik' sorszámnev a földrajzi nevekben a Volga-Urál vidékén, pl.:

Viššëměš Värmankassi h. Ašm.-, NAP: csuv. *Viššëměš Värmankassi* ← *Värmankas-Jamaš* or. *Tretji Vurmankasy* ← *Vurmankasy* C., csuvas falu, Ar.-. < *Viššëměš* ← csuv. *viššëměš* 'harmadik' + *Värmankassi* < *Värman* ← csuv. *värman* (< *vurman*) 'erdő' + *kassi* ← csuv. *kaš* 'falu' + csuv. *-i*: birtokos személyjel, or. *Tretji* ← or. *tretji* 'harmadik' + *Vurmankasy* < *Vurman* ← csuv. (*värman* <) *vurman* 'erdő' + *kasy* ← csuv. *kassi*.

Tretji Algaši h. Ašm.-, NAP: or. *Tretji Algaši* Jau., csuvas falu, Ar.-. < or. *Tretji* ← or. *tretji* 'harmadik' + *Algaši*.

A Kárpát medencéből nincs adatunk.

2.12. 'Hármas' jelentésű szavak a földrajzi nevekben a Volga-Urál vidékén, pl.:

Troickij Posad h. Ašm.X.: or. *Troickij Posad*, település neve, NAP:-, Ar.-. < or. *Troickij* ← ld. or. *troica* 'szentháromság, pünkösöd') + *Posad* ← or. *posad* 'mezőváros'.

A Kárpát medencében, pl.: *Hármasfalu* hn. Vas vm., *Hármashalom* ld *Hármasmalom* Zala vm.,

Hármaspatak Szilágy vm. (LELKES 1998)

2.13. A 'három' számnévvel azonos alakú szavakat tartalmazó nevek vagy a neveket alkotó elemek, amelyek 'víz' jelentésűek is lehetnek a földrajzi nevekben a Volga-Urál vidéken, pl:

Višikassi h. Ašm.-, NAP: csuv. *Višikassi* ← *Čirküllě Višěkassi* or. *Vizikasy* C., csuvas falu, Ar.-. < csuv. *Višikassi* + csuv. *kaš* 'falu' + csuv. *-i*: birtokos személyjel.

Viš ana pyläx d. Ašm.-, NAP:, Ar.: *Viš ana pyläx* M-P., erdő. < csuv. *Viš* ← csuv. *viš* 'három' + *ana* ← csuv. *ana* 'parcella' + *pyläx* ← ld. csuv. *pylläx* ⁴⁷'tisztás'.

An šyrmi f. Ašm.I.209.: csuv. *An šyrmi* Kozm.u., patak neve az or. Bol'soje Karačkino mellett, NAP:-, Ar.-. < csuv. *An* ← vö.: mar. *aη* 'rés, folyótorkolat' + *šyrmi* ← csuv. *šyrma* 'árok, patak, szakadék' + csuv. *-i*: birtokos személyjel.

A földrajzi nevek körültekintő vizsgálata során eldöntendő, mikor szolgált alapul számnév és mikor vizet jelentő szó.

A Kárpát medencében, pl.:

Viš 'Jugoszláviai sziget Splittől dél-délnyugatra'...Az a feltevés, hogy tkp. értelme 'vizen lévő erődítmény' lett volna, nincs valószínűsítve. (KISS 1980)

Višk 'helység Kárpát-Ukrajnában Husztól délkeletre'. Pusztá személynévből keletkezett magyar névadással...(KISS 1980) ← vö.: ko. *vis* (*visk-*) 'vízfolyás, csatorna, amely a folyót a tóval köti össze', finn *vesi* 'víz'.

Visó 'a Felső-Tisza bal oldali mellékvíze'. Valószínűleg ősi ie. folyónév, amelyben az ie. *ueis- ~ *uis- 'folyik, szétfolyik' tö rejlik.

Répevis 'helység Győr-Sopron megyében'...1928-ban *Káptalanvis* és *Nemesvis* községeket *Répevis* néven egyesítették. *Vis* hn. magyarázatához ld. *Viss* hn. szócikkét....(KISS 1980)

Viss 'helység Borsod-Abaúj-Zemplén megyében'. Puszta személynévből alakulhatott magyar névadással....(KISS 1980)

Visz 'helység Somogy megyében'....(KISS 1980)

Viszák 'helység Vas megyében'.... (KISS 1980)

Viszla ld. *Visztula* 'Lengyelország legnagyobb folyója'...(KISS 1980)

Visznek 'helység Heves megyében'...(KISS 1980)

3. Összegzés

Amikor a magyar és még számos nyelvben az *egy*, *fél*, *kettő*, *iker*, *dupla*, *ág*, *elágazás*, *három* szavak jelentéstartományát és az egymáshoz való viszonyukat vizsgáltuk, egyben a nyelvünk logikájának alapjaiba kívántunk betekinteni. A vizsgálatok során kiderült, hogy az emberi gondolkodás és a nyelv születését is kutatjuk, amikor a legegyszerűbb számneveket szeretnénk megfejteni. A Volga-Urál vidékén a török és a finnugorhoz sorolt nyelvek olyan szavakat ismernek, amelyek gyakran összetartoznak az indoeurópaihoz sorolt nyelvekben használatos szavakkal. Ha az egymástól való kölcsönzés kizárt, tisztázni kell az azonosság, az összetartozás okát.⁴⁸

A páros megnevezések vizsgálatára azért van szükség, mert egységet alkotnak, közülük van az egyhez és a kettőhöz is. Az egyben benne van a kettő, az egyben benne van minden. Eleink a számnevek megalkotásához a mintát a földrajzi nevekből, közelebbről a víz működéséből vették. A megfigyeléseik során látták, hogy a tóból kihajthat egy vagy két folyó. Egy vízből születik kettő. Másik eset, amikor két tóból születik egy-egy folyó, majd a két folyó egybefolyik, innentől kezdve egy folyóként, egy harmadikként megy tovább. Az egyik megközelítés szerint kettőből lesz egy, másfelől a kettőből lesz egy harmadik. Így a három felfogható egynek vagy az egy háromnak, ugyanakkor az egyben benne van a kettő. A továbbiakban értelmezzük az **ikerszókat**.

Az egy és a kettő viszonya: A számnévi elemek külön-külön és együttesen is ugyanazt jelentik. A fél az egy, az egy iker is, az iker pedig egy.

Az egy és az iker viszonyában az egy fél is, meg egy is. Az iker egy is meg kettő is. Ilyen az ősvíz, az őszanya természete. Az egyben már eleve benne van a kettő ill. annak a lehetősége.

Az egy és a tíz viszonya: A legtöbb nyelvben nem ismerhető fel a *tíz* jelentéstartalmában az *öt öt*, azaz a két darab ötös. Ugyanakkor látható benne az 'egy', az egység.

Az egy és az ezer viszonya: Vannak nyelvek, amelyekben az ezer egyetlen egységet jelöl és az 'ezer' számnevet vizsgálva nem ismerhető fel a *tíz száz* összetétel és jelentés, hanem az 'egy' számnévhez illetőleg ennek a végső jelentéséhez a forráshoz, a maghoz jutunk el.

A három és a kettő viszonya: A *három* (or. *tri*) szó töve (*t*) az indoeurópai nyelvek adataiban azonos a 'kettő' jelentésű szavakkal. A magyar *három háro-* előtagja azonosítható a *két* számnévi alakkal. A *három* megfelelői az indoeurópai nyelvekben a magyar *iker* szó és megfelelőivel tartozik össze, amelynek a tövében benne van az *ág* kettős jelentése.

A három és az egy viszonya: Kezdetben az iker folyók egy tóból, mocsárból folytak ki, majd azok is megkapták az iker elnevezést, amelyek két külön forrásból származnak, de egybe torkollanak. Formailag ez utóbbi háromágú víznek látszik, logikailag viszont a kettőből lesz egy. Olyan, mint az ipszilon Y, nem véletlen, hogy ezt a betűt pl. Svájcban ikreknek hívják.

A kutatásaink fényében az *egy*, *kettő*, *három* számnév születése összefügg a víznevek születésével, egyes tulajdonságaival. E számnévek elnevezésének logikájával összetartozik kultúránk számos területe. Így pl. az őshaza a kétágú folyó köze, mint őszanya; a szarvasállat, mint őszanyát, őshazát jelképező állat; *Hunor*, *Magor* két egytestvér története; a kettős királyság intézménye; az ék alakú hadtest; számos közszónk születése e logikán alapul; pl. magy. *asszony*; vagy a 'Három a magyar igazság' legendája, amely annak ellenére, hogy három, mégiscsak egy.

Következésképp, a kettősség, ikerség szempontból is tanulmányozni kell a vezérnevek keletkezését, a két ellentétes jelentésű szavak összegének jelentőségét, pl. magy. *isten*, *asszony*, *ara* szavaknál és az asszonynév használatát a magyaroknál, azt a körülményt, hogy a kétágú tárgyak egy ponton egyesülnek. Az egyben kettő, esetleg több is lehetséges. Mindez utal arra is, hogy az azonos alakú, a többjelentésű és a rokon értelmű szavak vizsgálata úgy tartozik ide, hogy vannak köztük olyanok, amelyeknek közös az etimológiájuk, pl. magy. *sír* 1. 'hullatja könnyeit', 2. 'sírgödör' 3. 'sírhalom'.

Az emberi gondolkodás kialakulásának és a nyelv születésének folyamatában a következő sorrendiség tehető fel: valóság → a valóság képének megjelenése a tudatban, a képzetek kialakulása → a képzetek társítása → a képzeteknek és a képzettársításnak szavakban, énekben, zenében, írásban, rajzban, mozgásban stb. való testet öltése. Az első szóbeli megjelenés hangutánzó szavak formájában elsőként a víz hangját utánózták.

A gondolkodás és a nyelv kialakulása a kettő (valóság és a képzet) kölcsönös egymásra hatása révén történik. Gondolkodásunk születése és fejlődése a nyelvben testesül meg. A nyelv kifejezési forma. Kifejezési forma, tehát egyfajta nyelv a beszéd, az ének, a zene, az írás, a rajz stb.

A gondolkodás és a nyelv továbbfejlődése pedig a valóság, a képzet, a képzettársítás és a nyelv kölcsönös egymásra hatása során lehetséges.

A két nyelvi sík (valóság, képzet) egysége tükröződik, testet ölt a nyelvben, szavakban, szintagmákban stb., azaz a harmadik síkban.

Szintetikus, szint, szintetizálás, egységbe foglalás, több mint lineáris jelenség, bár azt is magába foglalja.

A természeti körülmény meghatározza az életkörülményeket, ez pedig a nyelvet motiválja. A nyelv gazdagsága függ a tudatban végbemenő asszociáló képességtől.

Nyelvünk megfejtése a születéstől máig csak úgy lehetséges, ha nyelvünk kapcsolatait is megismerjük.

Szintagmatikai szempont: Az asszociatív viszony megjelenési formáját kutatjuk. Nem elméleti, egymást követő elemek sora. A köztük lévő kohézió: asszociatív viszony. Az asszociatív viszony: elméleti egymásra épülő sor.

Egyben: mert a kettő (szintagmatikai szempontú megközelítés), az asszociatív viszony felőli megközelítése a földrajzi neveknek.

A nyelv mélyén meglévő egyetemes logikai alaptól kell kiindulni. Erre alkalmasak a földrajzi névi kutatások. Szinkronia és diakronia egyszerre van benne.

Fogalom: hang + kép asszociáció, ennek az eredete a nyelv keletkezése. Az asszociációs szálak kezdetben erősebbek.

Minden nyelv visszavezethető a saját ősnyelvi állapotáig, de a legtöbb ilyen ősnyelv a legősibb nyelvnek egy-egy állomása csupán. A nyelvek ősisége abban mérhető le, hogy egy nyelv a saját legősibb állapotához képest egy másik nyelv ősi állapota milyen, vagyis két ősi állapot hogyan viszonyul egymáshoz.

A *duális* a kettővel kapcsolatos, a *sok*, *rengeteg*, *tömény* pedig a sűrűvel, amely a forráshoz, a maghoz, az egyhez vezet. Ld.. *sok*⁴⁹, *-leg*: felsőfok, *rengeteg* (erdő) 'sűrű erdő', van gyűjtőnév szerepe, valamivel való ellátottságot jelölő jelentése. A 'sok' jelentés a vízforrásra, a vízre is vonatkozik, ezért a többesjel (-k és -t⁵⁰), valamint a birtoktöbbsítő jelek (részben *k* és *t* fejleményei) vizet, forrást, magot jelentő szóból megfejtendő.⁵¹

A duális jele a *-ka* a két, kettő számnévből fejlődött. A magyarban ismert többesjel *-k*, a PU-nak tulajdonított *-k*, *-t*, és az *-i* (birtoktöbbsítő jel) azonban nem fejlődhetett a *két*, *kettő* számnévből. A három nyelvcsaládhoz sorolt nyelveken túliak is egymással összetartozó adatokat – ha a kölcsönzés lehetősége kizárt – csak úgy ismerhetnek, ha közülük volt, közülük van a közös gyökerekhez. A többesjel régisége egyértelmű. Az akadémiai álláspont szerint „Bizonyos valószínűsége van ... annak, hogy az *i* birtoktöbbsítő funkció igen régi, alapnyelvi előzményü.” (HAJDÚ 1966:130)

A kutatásaink fényében úgy látjuk, hogy a nyelvünkben benne van az uráli, altáji és az indoeurópainak tulajdonított jelleg ősi szinten, nem pedig kölcsönzés szintjén. Ezekről elkülöníthetők az igen késői, kölcsönzés útján hozzánk került szavak a tulajdonságaikkal, grammatikai jellemzőikkel együtt. A kérdés másik irányból is vizsgálatra szorul, vagyis az ősmagyarból, mint szubsztrátum nyelvből mely nyelvekbe milyen szavak kerültek.

Nem az a kérdés, hogy nyelvünk ugor vagy török. A lényeg az, hogy melyek azok az ősi elemek, amelyek mindhárom nyelvcsalád nyelveiben előfordulnak s azok mentén hogyan jutunk el a kezdetekig. Ily módon megírhatók az etimológiák, megvilágosodnak a grammatikai elemek, elkülönülnek azok a nyelvek, amelyekhez nem ősi gyökérszálon jutottak el a nyelvünk rendszerébe illeszkedő szavak.

A legrégebb népneveink keletkezése és a szarvas ős gondolata összetartozik és olyan őshaza képét őrzi, amely először egy forrásból eredő két folyó között volt, de két forrásból eredő két folyó között is lehetett.

E kulturális örökség nem kutatható a kezdetek megismerése nélkül, amelynek tanulmányozása nemcsak túlmutat a Kárpát medence és Európa határain, de Ázsia földrajzi nevei és az Ázsiában régen és ma beszélt nyelvek sem nélkülözhetők a magyar nyelv logikai alapjának a megismeréséhez. Ezen kutatói munkák figyelembe vétele nélkül az európai népek kultúrája és történelme ismeretének és terjesztésének javítása nem lehetséges. Az európai jelentőségű kulturális örökség megőrzése is csak az e munka révén lehetséges.

A földrajzi nevek összehasonlító hangtani, alaktani és jelentéstani vizsgálatainak az eredményei a nyelv közsavaira, grammatikájára is érvényesek. A tulajdonnevek és a közszók együtt annak a nemzetnek a kultúrájáról, nyelvéről, történelméről szólnak, amely élete során gazdagította nemcsak Európa, de Eurázsia kulturális örökségét. Az egyes kategóriák adatai kiegészíthetők más nyelvű területek idevonatkozó adataival, amely munkára az adott nyelv, nyelvek szakavatott ismerői vállalkozhatnak érdemben. E munkára pedig szükség van azért is, hogy lássuk, az összejt és a jelen állapot közötti úton hol helyezkednek el a népek és a nyelvek, köztük a magyar, akiknek a gondolkodásmódját József Attila a zsigereiben érezte:

„A Duna csak folyt. És mint a termékeny,
másra gondoló anyának ölén
a kisgyermek, úgy játszadoztak szépen
és nevetgéltek a habok felém.
Az idő árján úgy remegtek ők,
mint sírköves, dülöngő temetők.

Én úgy vagyok, hogy már száz ezer éve
nézem, amit meglátok hirtelen.
Egy pillanat s kész az idő egésze,
mit száz ezer ős szemlélget velem.

Látom, mit ők nem láttak, mert kapáltak,
öltek, öleltek, tették, amit kell.
S ők látják azt, az anyagba leszálltak,
mit én nem látok, ha vallani kell.

Tudunk egymásról, mint öröm és bánat.
Enyém a múlt és övék a jelen.
Verset írunk – ők fogják ceruzámat
s én érzem őket és emlékezem.” (JÓZSEF Attila A Dunánál)

A fentiek értelmében a kettős kereszt, mint jelkép a nyelvünkben a kettősség sokaságát tartalmazhatja, amelyek végül mind és mindig az egységet jelképezik. jelölheti a kettős forrást, jelölheti az élet magját, kiinduló pontját, amelyhez két különmű mag találkozása szükséges, jelölheti a kettős fejedelemséget stb. Őseink azt is tudták, hogy a Nap és a Föld nászából élet születik. Az egyik kereszt szimbolizálhatja a Napot, a másik pedig a Földet. Ugyanakkor. benne van az élet folytonossága is: amint a tóból, forráshelyről kijön a víz, folyóvá, élővé válik, majd idővel belefolyik egy másik tóba, ahol holt lesz, ugyanakkor a tóból egy másik helyen kifolyik a víz, új folyó születik. A halálban benne van a születés s a születésben benne van a halál. A születés, halál, születés halás örökös kettőssége egyben az élet örökkévalóságát is jelképezi. A kettős kereszt tehát az ősi gondolkodásunk jelképe, a kettő egységének, mint az örök életnek a szimbóluma.

4. Rövidítések

A. Alikovszkij rajon
Abz. Abzelilovszkij rajon
alt. altáji
ang. angol
azerb. azerbajdzsán
Bajm. Bajmakszkij rajon
bask. baskír
Belokat. Belokatajszkij rajon
Belor. Beloreckij rajon
Bug.u. Bugurszkij ujezd
Burz. Burzjánszkij rajon
Buu. Buinszkij ujezd
C. Civilszkij rajon
Cu. Civilszkij ujezd
Č. Csebokszarszkij rajon
csag. csagatáj
Čgs. Csebokszárszkij gorszovjet
csuv. csuvas
d. domb
Davl. Davlekanovszkij rajon
f. folyó
fi. finn
fn. főnév
fr. francia
gen. genitivusz
Gm. Gornomarijszkij rajon
h. hely
hak. hakasz

hn. helynév

I. Ibreszinszkij rajon

ieu. indoeurópai

Išim. Isimbajszkij rajon

Ja. Jadrinszkij rajon

jak. jakut

Jal. Jalcsikszkij rajon

Jal.u. Jalcsikszkij ujezd

Jan. Jantikovszkij rajon

Jau. Jadrinszkij ujezd

Kal. Kalinyinszkij rajon

Kalt. Kaltaszinszkij rajon

kfn. középfelnémet

kirg. kirgiz

kkalp. karakalpak

ko. komi

Kozm.u. Kozmogyemjanszkij ujezd

Kra. Krasznoarmejszkij rajon

Kugarč. Kugarcsinszkij rajon

Kumert. Kumertauszkij rajon

lat. latin

M. Morgausszkij rajon

magy. magyar

md. mordvin

mdE. mordvin erza

mdM. mordvin moksa

Mijak. Mijakinszkij rajon

mn. melléknév

mong. mongol

M-P. Marinszko-Poszadszkij rajon

ném. német

nog. nogaj

ófn. ófelnémet

ojr. ojrot

or. orosz

oszm. oszmán

osztj. osztják

ÓT. ótörök
Še. Semursinszkij rajon
Šix. Sihazanszkij rajon
Šu. Sumerlinszkij rajon
Salavat. Salavatszkij rajon
szn. személynév
Sterlib. Szerlibasevszkij rajon
t. tó
Tar. Tarhanovszkij rajon
tat. tatár
Tet.u. Tetyusszkij ujezd
Tujm. Tujmazinszkij rajon
tuv. tuvai
türkm. türkm.
U. Urmarszkij rajon
ujg. ujjur
üzb. üzbég
V. Vurnarszkij rajon
v. vallás
vm. vármegye
vog. vogul
vö. vesd össze
Zianč. Ziancsurinszkij rajon

5. Források

- BAKOS 1989 - BAKOS Ferenc *Idegen szavak és kifejezések szótára* Akadémiai Kiadó Budapest 1989
D.A.DLUGI – B.G.RAJEVSKIJ – N.R.BURAVCEVA 1974 - (D.A.DLUGI – B.G.RAJEVSKIJ – N.R.BURAVCEVA *Csesszko-Russzkij i Russzko-Csehszkij Szlovar'* 1974)
GYÖRKÖSSY 1986 - GYÖRKÖSSY Alajos *Latin-Magyar szótár* Akadémiai Kiadó Budapest 1986
LELKES 1998 - LELKES, György 1998. *Magyar helységnév-azonosító szótár*, Baja, Talma Könyvkiadó.
SZINNYEI 1884 – SZINNYEI József 1884. *Finn-Magyar szótár*. A Magyar Tudományos Akadémia Kiadása.
VARSÁNYI 1963 - VARSÁNYI István *Magyar – lengyel szótár* Budapest 1963)
VÁSÁRHELYI – FÁBIÁN 1991 - VÁSÁRHELYI Júlia – FÁBIÁN Zsuzsanna *Magyar – Olasz Útiszótár* Terre Budapest 1991

6. Irodalom

CZEGLÉDI 2004 - CZEGLÉDI Katalin *Nyelvi kapcsolatainkról másképpen* (Ellentét és ekvivalencia a földrajzi nevek jelentésében in: Eleink 2004:5-31. III. évf. 1. szám (5.))

CZEGLÉDI 2004 – CZEGLÉDI Katalin *A magyarság, Európa és Kelet a földrajzi nevek fényében* (Az ungar népnév kapcsán) 2004. A konferencián elhangzott előadás írott változata megjelenés alatt.

HAJDÚ 1966:68 - HAJDÚ Péter *Bevezetés az uráli nyelvtudományba* Tankönyvkiadó Budapest 1966

HAJDÚ – DOMOKOS - HAJDÚ Péter – DOMOKOS Péter *Urali nyelvrokonaink* Tankönyvkiadó Budapest, 1980

Jegyzetek:

1 Vö.: *evidencia* 'nyilvánvalóság, bizonyosság,...valamely tételnek, állításnak bizonyítására nem szoruló, nyilvánvaló volta. (BAKOS 1986)

2A TESz olyan adatokat is hoz, amelyek nem tartoznak ide, mert azok nem *k-*, hanem *t-* fejleményeivel kezdődnek (vö.: szam. jur. *side*, jeny. *sire*, *side*, tavgi *siti*, szelk. *sede*, *sitte*, kam. *šide*), ezért a magy. *iker* szóval és török stb. nyelvi párhuzamaival rokonok etimológiailag.

3Vö.: ang. *one* 'egy'.

4Vö. magy.(*el-*) + *-ső*: sorszámnev képző.

5Vö.: koreai *el* 'egy'.

6 Ld. az *egy* jelentésű földrajzi neveknél.

7Eleink gondolkodása szerint a forrás nemcsak egy és első, hanem sok, mindennél a legtöbb is, hiszen a magban szunnyad az egész élet.

8 Vö.: *tenmagad* = *temagad*.

9Vö.: oszm. *başka* 'másik'.

10 A magyarban a *magányos* és *egyedüli* szavak tövei a *mag* és az *egy* nemcsak jelentésükben erősítik egymást, hanem igazolható a közös gyökérből való származásuk, amelyre más dolgozatban térünk ki.

11 Vele közös gyökerű a csuv. *pěčěk* 'pici, kicsi'.

12 Vö.: szlovák *jeden* 'egy'.

13 Vele rokon, de végső eredetét nem a szláv nyelvekben kell keresni az oroszban ismert *doroga* 'út', *drug* 'barát', *tovarišč* 'társ, barát', de a magyar *társ* szó is velük együtt ősi közös gyökerű. Az egyik legrégebbi jelentése 'utitárs' lehetett, s az *út* először a folyóvíz csinálta útra a folyómederre vonatkozott. Itt kell kezdeni a szó magyarzatát.

14 Az átdó nyelvben az *-s-* magánhangzó közi helyzete miatt félzöngésen ejtett hang volt, amit az orosz zöngésnek vett át. A palatális voltát pedig az orosz a rákövetkező *-i-*vel őrizte meg írásban. Az átdó forma a csuv. *puš* elődje **puši* lehetett.

15 A bask. *bar* 'van, létezik' a komplex jelentés másik alkotó része. Nem szolgálhatott alapul a víznévnek, bár a szó családjába tartozik.

16 Megfejtése lehetséges e téma kapcsán. A *mind* (*én + te* összege) eredendően összetett szó, jelenti a női és a férfi minőség együttesét is..

17 Vö.: magy. *Piri* családnév ← *Pér* < *Pir* hn. Hont vm. (KÁZMÉR 1993)

magy. *piri* 'pici, kicsi' a Tiszántúlon ismert, ez az alakváltozat nem szerepel a TESz-ben, vö.: *pirinyó*, *pirinkó*, *paránkó*, *purinkó*...Hangfestő eredetű szócsalád...(TESz) A pVrVnkV az eredetibb, teljesebb alak. A magyar ismeri az *-nk-*, *-ny-* és a *0-* megfelelőket tartalmazó változatokat.

- [18](#) Vö.: CZEGLÉDI 2004. Attila
- [19](#) Ehhez szorosan kapcsolódik a magyarban az *egy* 'szent' jelentésű szó, vö.: *egyház* 'templom', amelynek régi magyar alakja feltehetően *id ~ *igy* volt,...(TESz)
- [20](#) Eredetileg elágazó folyót jelölhetett.
- [21](#) A kelta és az urál-altáji egyezések okát vizsgálni kell.
- [22](#) Az utótag a 'fenyő' szóval kapcsolatos, vö.: CZEGLÉDI 2004:5-31.
- [23](#) Az előtag (*Belső-*) vizsgálata segít értelmezni a forrásnévi „belső baskírok” szókapcsolatot.
- [24](#) Vö. *varě*: birtokos személyjellel ellátott szó.
- [25](#) Vö.: CZEGLÉDI számjelölés.....
- [26](#) Értelmezése azért is fontos, mert a forrásokban a a magyarok lakóhelyének a megjelölésekor is használják, vö.: közülük ...volt az első'...Értelmezése még mindig nem egyértelmű.
- [27](#) A név jelentése lehet 'kettős forrás'. Másik lehetőség szerint a *Jěķēr* névben itt a folyóra gondoltak.
- [28](#) Alakjuk a körrel kapcsolatos, kör alak pedig két ív összegéből keletkezik. Mind a makk, mind a toboz jelképezi az egyet, miközben magában foglalja a kettőséget is.
- [29](#) A szókezdő *j-* és *d-* úgy viszonyulnak egymáshoz, mint a tat. *Julaj* és a magy. *Gyula* stb. A képző jelentése eredetileg vízre vonatkozhatott, azaz vízzel való ellátottságot jelölhetett mint önálló szó, amely idővel képzővé fejlődött.
- [30](#) A magyar *dupla* 'finom, valódi, kettős...' Latin eredetű szócsalád, vö. lat. *duplus* 'kétszeres, kettős, még egyszer olyan sok, nagy, hosszú stb. '...(TESz) francia és német megfelelőinek is hasonló a jelentésük. Egyik sem ismeri a kettős, iker értelemben használt 'elágazó' jelentést.
- [31](#) A *nyereg* készítőskor is a természet egy darabjának az alakját másolták le. Ebben a rendszerben a nyereg etimológiája is maradéktalanul megírható.
- [32](#) Ezek etimológiáját az egy pontból kiinduló és egymástól távolodó két szár formája, mint alapjelentés figyelembe vétele segíti.
- [33](#) Innen lehet megfejteni a csuvasok nevének a *šupaš*, *šapaš*, *čuvaš* változatokat. Ugyanúgy kapcsolatos az 'elágazás' jelentéssel, mint a magyarok nevei.
- [34](#) Két elágazó szarváról kapta az elnevezést.
- [35](#) A *hungar* népnévvel tartozik össze.
- [36](#) Vö. *ujgur* népnév.
- [37](#) Az *etruszk* népnév *etr* tövével tartozik össze.
- [38](#) Vö.: *magyar* népnév.
- [39](#) A *venger* és *magyar*, *megyér* népnévvel tartozik össze.
- [40](#) Vö.: *dvoj* < or. *dva* 'kettő' + *nik*.
- [41](#) Vö.: ko. *dvojn* 'a 'ikrek' az oroszából való.
- [42](#) Vö. ko. *ul* 'nedves, vizes'.
- [43](#) Az *-l* és az *-š* genetikailag összetartoznak úgy, mint az *-r* és a *-z* a csuv. *jěķēr* 'iker' szóban más török nyelvi megfelelőiben. A jelenséget csuvas lambdacizmus és rotacizmus néven szokás emlegetni, a kérdés azonban túlmutat a csuvas ill. bolgár magyar nyelvviszony kérdéskörén. A megoldást jóval nagyobb összefüggésekben kell keresni, ugyanakkor a magyar nyelvben egymagában megtaláljuk. A magyarázat részben abban rejlik, hogy mind a négy hang (*l*, *š*, *r*, *z*) ugyanarra a közös ősről vezethető vissza interdentális zöngés (*δ*) ill. zöngétlen (*θ*) spiránson keresztül.
- [44](#) A *xävā* rész összetartozhat a magy. *két* szóval.
- [45](#) A szónak rokona a csuv. *xävāš* 'lonc, szulák, farkasalma, bokros'. A bask. *kyuyš* 'ágból készült kunyhó' jelentésű. (JERGOROV 1964)

[46](#) 'valamelyike, egyike' jelentésben kell felfogni.

[47](#) A csuv. *pylăx* és *pyllăx* viszonya tisztázásra szorul. Elvileg lehetne az *-l-* kiesésével magyarázni a *pylăx* formát. Valószínűbbnek tartjuk azonban, hogy a *pylăx* és a *pyl* (vö.: *pyllăx* < *pyl* + *-lăx* szótöve) tartozik össze, amelyekkel rokon az orosz *pole* 'mező, erdő nélküli hely'. A *pyllăx* *-lăx* eleme valamivel való ellátottságot jelölő képző, így a *pyllăx* 'mezőség' jelentésű.

[48](#) Jelen dolgozat témakörén túl is egyre több ilyen szót ismerünk meg.

[49](#) Ld. magyar *csűnik* szó és társai.

[50](#) A mongolban is megvolt.

[51](#) Bemutatása másik dolgozat feladata.

Czeglédi, Katalin: The Double Cross as Symbol in the Hungarian Language

In this article the author analyzes the use and symbolism of the double cross in the Hungarian Language. It is pointed out that its use reflects a deep philosophical meaning.

~ ~ ~ ~ ~ ~